

O Instituto da Lingua Galega (1971-1990). Contribución á investigación e á normalización do galego

FRANCISCO FERNÁNDEZ REI

1. CONSTITUCION E FINALIDADE DO ILG

O Instituto da Lingua Galega (ILG) creouse en maio de 1971 ó abeiro da Lei de Educación daquela vixente, que prevía o estudio das denominadas linguas vernáculas, ó que se refería tamén o artigo 2º dos Estatutos Provisorios da Universidade de Santiago. Ademais, no artigo oitavo destes Estatutos estaba prevista a creación de institutos de investigación supradepartamentais.

Os antecedentes do ILG arrincan de 1966, ano en que Constantino García González tomou posesión da primeira cátedra de Filoloxía Románica da Universidade de Santiago e posteriormente pasou a dirixir na desaparecida Facultade de Filosofía e Letras o Departamento de Filoloxía Románica, no que se iniciaron diversas investigacións sobre a lingua galega, especialmente a recolleita de material lingüístico en todo o territorio de fala galega, partindo practicamente de cero.

No proxecto de creación do ILG, aprobado o 26 de xullo de 1971, consideráronse como fins inmediatos os seguintes:

- 1º. O estudio, a promoción e o cultivo da lingua galega.
- 2º. A investigación sincrónica da realidade lingüística do galego actual.
- 3º. A continuación do rexistro lexicográfico galego, daquela en realización no Departamento de Filoloxía Románica.
- 4º. A realización de traballos sobre dialectoloxía galaico-portuguesa.
- 5º. A promoción de teses de doutoramento sobre temas de filoloxía e lingüística galega e portuguesa.
- 6º. A promoción dos traballos elaborados nas seguintes series: a) colección de manuais normativos do galego, b) teses de doutoramento, c) memorias de licenciatura e d) publicacións periódicas.
- 7º. A formación do persoal investigador interesado no campo da lingüística galega.
- 8º. A relación entre profesores españois e estranxeiros interesados neste campo de traballo.

Verbo da organización, o ILG conta desde a súa fundación cun Patronato e cun Consello de Dirección. O Patronato ocúpase do asesoramento da dirección, da xestión dos medios económicos e da aprobación do presuposto e contas, así

como dos proxectos de investigación, mentres que o Consello de Dirección ten como misión a inspección das tarefas do ILG, a elaboración dos proxectos de investigación e a proposta ó Patronato dos nomeamentos do persoal investigador.

Na sesión fundacional de xullo de 1971 o Patronato propuxo como director do ILG a Constantino García González (1), que o foi ata outubro de 1990, como subdirector a Manuel C. Díaz y Díaz, Catedrático de Filoloxía Latina e como secretario a Ricardo Carballo Calero, representante do lucense Centro de Estudos Fingoi. Despois de que este profesor fora nomeado por oposición Catedrático de Lingüística e Literatura Galega, na sesión de 26 de xuño de 1972 o Patronato propúxoo como vicedirector, pasando Díaz y Díaz a desempeñar as funcións de secretario do ILG, aínda que R. Carballo Calero tamén se ocupou ocasionalmente de facer de secretario en ausencia de Díaz.

Na sesión do 12 de abril de 1978 foi proposto como secretario Antón Santamarina Fernández, daquela Profesor Agregado de Filoloxía Románica. O novo secretario do ILG utilizou sempre a lingua galega nas actas do Patronato, rompendo deste xeito co uso que se viña facendo do español en tódalas actas anteriores. En novembro de 1990 A. Santamarina foi nomeado director en funcións do ILG.

Na mesma sesión do 12 de abril de 1978 cesou como subdirector, a pedido propio, R. Carballo Calero. Nesa sesión entrara a formar parte do Patronato do ILG Ramón Lorenzo Vázquez, Catedrático de Gramática Histórica da Lingua Española, como Decano da Facultade de Filoloxía en representación desta. O 5 de maio de 1981, agora xa Catedrático de Lingüística e Literatura Galega por traslado, Ramón Lorenzo foi nomeado vicedirector.

En febreiro de 1973, o Patronato do ILG nomeou Membro Honorario a Dámaso Alonso Fernández de las Redondas, e o mesmo nomeamento recaeu en maio de 1981 no investigador alemán Harri Meier.

Desde a súa fundación o persoal científico investigador do ILG estivo constituído, fundamentalmente, por profesores e bolseiros do antigo Departamento de Filoloxía Románica. Na actualidade sono algúns dos profesores e bolseiros do Departamento de Filoloxía Galega, tanto da área de Filoloxía Románica como da área de Filoloxías Galega e Portuguesa, así como bolseiros do propio ILG pagados cos fondos dos proxectos de investigación.

O financiamento nos primeiros anos correu a cargo da Fundación "Pedro Barrié de la Maza, Conde de Fenosa", cunha cantidade que era de 200.000 pts. no

---

(1) Para a aprobación do proxecto de creación do Instituto da Lingua Galega, ás doce horas do 26 de xullo de 1971, reuníronse no Salón Rectoral da Universidade de Santiago, baixo a presidencia do Rector Manuel García Garrido os seguintes señores: Ramón Otero Túñez, Decano da desaparecida Facultade de Filosofía e Letras; Constantino García González, Catedrático de Filoloxía Románica; Manuel Díaz y Díaz, Catedrático de Filoloxía Latina; Xosé Filgueira Valverde, en representación do Instituto P. Sarmiento do Consello Superior de Investigacións Científicas; Marino Dónega Rozas, en representación da Real Academia Galega; Xoaquín Arias Díaz de Rábago, en representación da Fundación "Pedro Barrié, Conde de Fenosa"; Ricardo Carballo Calero, en representación do Centro de Estudos Fingoi; e Xerardo Fernández Albor, en representación da Fundación Penzol.

Desde 1971 presidiron o Patronato do ILG, ademais de García Garrido, os seguintes rectores: Masaguer Fernández, Lucas Álvarez, Sáinz Pedrero, Agustín Fernández Albor (rector accidental), Suárez Núñez, Pajares Vales e, na actualidade, Villares Paz.

ano 1973, á vez que Institucións como o Centro de Estudos Fingoi colaboraba subvencionando algún bolseiro. A contribución económica da propia Universidade foi sempre moi escasa; en 1985, por exemplo, aportaba soamente un millón de pesetas, o mesmo cá Fundación "Pedro Barrié de la Maza", fronte ós 3.000.000 da Consellería de Educación e Cultura da Xunta de Galicia e ós 3.600.000 dun proxecto lexicográfico de investigación do MEC.

No presente traballo pretendo facer unha breve historia da contribución do ILG á promoción e á dignificación da lingua galega, así como dar a coñecer as principais liñas de investigación desenvolvidas desde a súa fundación en 1971 e o estado actual dos proxectos (2). Incluíu tamén o labor realizado no antigo Departamento de Filoloxía Románica e o que actualmente realizan membros da área de Filoloxía Románica -integrada no Departamento de Filoloxía Galega- cando a investigación ten que ver coa lingua galega, en especial se se utiliza material inédito do ILG, aínda que o autor do traballo non pertenza á institución.

Para a redacción manexei as actas do Patronato e as publicacións, tanto as oficiais do ILG como as que a título individual levaron a cabo actuais membros do Departamento de Filoloxía Galega que desde hai anos colaboran coa institución, ó igual que a investigación realizada no seo do instituto (en grande parte inédita) presentada como memorias de licenciatura ou como teses de doutoramento. Ademais manexei o arquivo que persoalmente fun elaborando desde hai anos sobre as actividades do ILG, co que colaboro ininterrompidamente desde o verán de 1973. As seguintes liñas son a miña visión persoal do que foi o ILG e cales deben ser as liñas a seguir no futuro. Ó non dispoñer dun arquivo oficial, esta historia recompúxose a base de datos moi fragmentarios, e mesmo de recordos; por iso lamento calquera omisión, en todo caso involuntaria.

2. NORMALIZACION E NORMATIVIZACION

2.1. *Material didáctico e introducción do galego no ensino*

A fin de contribuír á promoción e máis á divulgación social da lingua galega no seo do Departamento de Filoloxía Románica antes citado, empezouse a elaborar en 1970 un método de ensino de galego. O primeiro volume, *Gallego 1*, redactado en español, publicouse en 1971; os outros volumes, *Gallego 2* (1972) e *Gallego 3* (1974) apareceron xa en galego, con varias reimpresións e reedicións (3). O equipo redactor deste método estaba constituído por Constantino García

---

(2) Para a "Pre-historia" do ILG cf. no tomo II desta *Homenaxe* a colaboración de M^a do Carmo Henriques Salido "Contributos para unha historia da lingüística galega (1964-1974)". Sobre as actividades do ILG na década dos 70 pode verse a comunicación de Constantino García "Actividades do Instituto da Lingua Galega" en *Coloquio de Tréveris* (1982), 23-34. Para a actividade ata comezos de 1986 cf. as comunicacións que co título de "O labor do Instituto da Lingua Galega" presentaron Constantino García, Ramón Lorenzo e Antón Santamarina ó *Coloquio de Lexicografía* (1988), 13-48.

(3) Instituto da Lingua Galega, *Galego 1*, Servicio de Publicacións da Universidade de Santiago, 1984; *Galego 2*, 1984; *Galego 3*, 1983. Desde o 14 de maio de 1971, día no que se presentou publicamente o primeiro volume deste método de aprendizaxe do galego ata o 1 de outubro dese ano ían vendidos 4.273 exemplares dunha tirada de 8.000, segundo consta na acta da sesión do Patronato

(presidente), Xosé Luís Couceiro, Ramón Lorenzo, Guillermo Rojo e Antón Santamarina (4). No esbozo do *Gallego 1* tamén participaron Mª C. Ríos Panisse, I. Leis e L. F. Pensado.

En 1972 a Ed. Galaxia editou o libríño *Lecturas Galegas 1*, destinado a nenos de EXB, obra que fora redactada por Valentín Arias e revisada lingüísticamente polo ILG. Membros deste instituto universitario, unha vez introducido o galego no ensino, participaron nos anos oitenta en equipos que elaboraron libros de texto de lingua galega, especialmente para os niveis de BUP e COU (Ed. Xerais, S.M., Anaya e Santillana), ou simplemente prestaron colaboración lingüística a autores que llela demandaron.

O ILG elaborou hai anos un *Diccionario Básico da Lingua Galega* (Ed. Xerais de Galicia, 1980), dirixido por Constantino García, dunhas dúas mil entradas, para nenos de 7 a 10 anos, que foi o primeiro diccionario redactado en galego. Un membro do ILG, Xosé Xove, que participara na redacción dese *Diccionario Básico* xunto con Antón Santamarina e Xosé Manuel Salgado, entre outros, elaborou posteriormente o *Choca. Vocabulario elemental galego* (Galaxia / La Galera, 1981), de máis de 4.000 palabras con imaxes.

A preocupación do ILG pola introducción e pola normalización do galego no ensino levou ó seu Patronato a xestionar perante as inspeccións de Ensino Medio a organización de cursos experimentais de lingua galega no bacharelato (5) e a presionar no Ministerio de Educación a inclusión do galego como materia

---

celebrada o 27 de outubro de 1971. Isto é unha mostra da boa acollida do método, do que se venderán a comezos de 1978 uns 50.000 exemplares da serie.

(4) Para o proceso de elaboración do *Gallego 1* cf. Constantino García "Orixen e problemas do método de galego" en *Grial*, 32 (1971), 129-141, especialmente 131-132. Na selección de lecturas do *Gallego 3* participaron, entre outros, X. M. Beiras, A. Fraguas, D. García Sabell, X. R. Barreiro Fernández e F. Acuña, que redactaron textos da súa especialidade.

(5) No curso 1971-72 impartíanse clases voluntarias de lingua galega, valéndose do manual *Gallego 1*, en once institutos a estudantes de 5º de Bacharelato. No curso 1972-73 xa había dous niveis, iniciación en 5º e perfeccionamento en 6º; neste nivel utilizábase o *Gallego 2*, mentres que o *Gallego 1* era para o de iniciación. Na sesión do Patronato do ILG de 31.10.73 Filgueira Valverde pide que se considere a posibilidade de facer optativo o galego no Curso de Orientación Universitaria, para o que se utilizaría o *Gallego 3*.

A partir do curso 1973-74 o ILG deixou de considerar tema de interese preferente a introducción do galego no ensino medio; así o manifestaba Constantino García no seu informe na sesión de 16.02.74, ó indicar que "la experiencia promovida por el ILG se encuentra ya en su tercer año, que existen varios Institutos Nacionales de Enseñanza Media en los que se da clase de gallego en los cursos de quinto, sexto y COU y que, dado que la posibilidad de organizar clases de gallego es perfectamente evidente y depende del criterio de los directores de cada centro, el ILG ha dejado de considerar la Enseñanza Media como tema de interés preferente".

Filgueira Valverde, na sesión de 9.12.75, despois de que o Patronato do ILG analizara o estado nos centros onde se estaba a impartir galego con maiores ou menores dificultades, falou dos inconvenientes existentes nos institutos por mor do número de horas preceptivamente dedicado ás horas obrigatorias. "No es fácil -diciá Filgueira- disponer para aquel fin de personal docente a causa de la dedicación impuesta por el horario establecido a los profesores que podrían desempeñar aquel cometido y que tienen de ese modo agotado su tiempo".

Verbo dos primeiros pasos para a introducción do galego no ensino cf. C. García, "A lingua galega hoxe. A súa situación no ensino" en *Grial*, 44 (1974), 148-156.

obrigatoria na especialidade de Filoloxía das Escolas Universitarias de Formación do Profesorado de Galicia (6).

Por outra parte, o ILG ocupouse da formación do profesorado de EXB (7), primeiro organizando cursos de lingua galega en solitario ou ben colaborando con asociacións culturais, como ocorreu en 1972 con "Amigos da Cultura" de Pontevedra; posteriormente, desde 1975, en colaboración co ICE da Universidade de Santiago. Cando estes cursos pasaron a ser organizados pola Dirección Xeral do Ensino da Lingua Galega da Consellería de Educación da Xunta de Galicia, a comezos dos anos oitenta, o ILG colaborou na organización dos primeiros cursos que esta Consellería levou a cabo en toda a xeografía galega, sendo logo a Dirección Xeral de Política Lingüística a encargada da súa organización. O ILG, para estes primeiros cursos, non soamente aportou persoal docente, senón que ademais tivo que elaborar novo material didáctico, do que o máis salientable son as *Unidades didácticas. Curso de perfeccionamento* (Gráficas de Asturias, Santiago, 1982) redactadas por Mª Rosario Álvarez Blanco e Xosé Xove a partir dun esbozo de unidades didácticas elaboradas anteriormente por outros membros do ILG e co-

---

(6) En outubro de 1972 a lingua galega foi materia optativa en 2ª curso na Escola Universitaria de EXB de Santiago, a única Escola que impartía a especialidade de Filoloxía. Como a profesora que impartía lingua galega fora proposta no seu día por R. Carballo Calero, o Rector Masaguer como presidente do Patronato do ILG insistía ós membros do Patronato que debía se-lo ILG o que orientase esa materia nas Escolas Universitarias de EXB (acta da sesión de 27.11.72).

Un ano despois, o Patronato do ILG acordou solicitar do Rectorado e da respectiva comisión de Proxectos de Estudos que se establecese o ensino do galego en tódalas Escolas Univesitarias de Formación do Profesorado de EXB, en tódalas modalidades que se impartan neses centros (acta da sesión de 31.10.73). No curso 1973-74 era obrigatorio o estudo da lingua galega na especialidade de Filoloxía, pero optativo nas demais. Por outra parte, o Patronato expresou a súa satisfacción cando se creou a cátedra de Lingua e Literatura Galega na EUFP de EXB de Santiago (acta da sesión de 12.04.78). Nas restantes Escolas soamente había encargos de curso.

Polo que respecta ó proxecto de estudos da desaparecida Facultade de Filosofía e Letras da Universidade de Santiago, implantárase unha materia de Lingua e Literatura Galaico-Portuguesa Medieval para os estudantes da sección de Historia, como alternativa ó Latín Medieval; e uns anos despois, implantouse no curso 1965-66 unha materia de Lingua e Literatura Galega, que posteriormente se desglosou en dúas materias para o estudo da lingua e da literatura modernas, opcionais para os estudantes da sección de Filoloxía Románica (subseccións de Español e de Francés) e tamén para os de Historia. Co novo proxecto de estudos da Facultade de Filoloxía, a materia de Lingua Galega e a de Literatura Galega 1 (etapa medieval) pasaron a ser obrigatorias para os de Hispánicas (Español), mentres que a Literatura Galega 2 (contemporánea) quedou como optativa.

Ante esta nova situación, na sesión do Patronato do ILG do 11.11.74, Carballo Calero opinaba que durante o curso académico debería haber clases de Lingua Galega de matrícula libre, ó quedaren reducidas as oficiais no novo proxecto ós alumnos de Filoloxía Hispánica. Soamente os estudantes da sección de Románicas (Francés) tiñan dereito ó estudio da Literatura Galega 1 e 2 como materias opcionais. Daquela aínda non se creara dentro da sección de Hispánicas a subsección de Galego-Portugués; e unha vez creada, os primeiros anos non existía a actual Lingua Galega de cuarto e quinto curso, polo que todo se reducía á materia de terceiro de Hispánicas.

(7) No ano 1975 o ILG impartira, en colaboración co ICE da Universidade de Santiago, un curso de lingua galega para profesores de EXB, e o mesmo faría en solitario un ano despois na vila de Cee. En colaboración co ICE impartiu cursos de galego entre os anos 1977 e 1979: no verán de 1977 húbboos en Vigo, Monforte, Ribadeo e Laxe; en xullo de 1978 impartíronse na Coruña, Lugo, Ourense, Pontevedra, Ferrol, Vigo e Santiago, con diferentes niveis, e o mesmo pasou en setembro dese ano nas vilas de Mondoñedo, Ortigueira, Muros, Lalín, Verín e O Barco de Valdeorras; entre febreiro e marzo de 1979 desenvolvéronse novos cursos en diferentes vilas galegas. No ano 1980 o ILG organizou os primeiros cursos en colaboración coa Consellería de Educación, en tres niveis (iniciación, perfeccionamento e especialización).

laboradores, que dispensaran os primeiros cursos deste nivel. Estas *Unidades didácticas* foron plaxiadas por diferentes autores alleos ó ILG para obras venais de carácter similar.

O colectivo Albariza, constituído no seo do ILG por Xermán García, Manuel González, Xosé Mª Lema, Henrique Monteagudo, Helena Pousa, Xosé Luís Regueira e Xavier Varela elaborou *Edigal galego. Primeiro método audiovisual para aprendizaxe da lingua galega*, en catro tomos e tres casetes (Edigal, 1985). Por outra parte, Henrique Monteagudo coordinou e redactou, axudado por Benigno Fernández Salgado e Henrique Costas, un curso de lingua galega que se publicou durante seis meses no xornal *La Voz de Galicia*, e que logo se editou en libro, *Galego coloquial. Novo método para a aprendizaxe da lingua galega* (1986). Na actualidade, estanse a redacta-las unidades para un curso audiovisual de galego para adultos, no que traballan Xosé M. Fernández Salgado e Manuel Puga Muruxa baixo a coordinación de H. Monteagudo. Verbo da divulgación do idioma na TV, a finais de 1986 e comezos de 1987 a TVG emitiu o programa *Falscas da lingua*, con textos de Carme Hermida; desde comezos de outubro de 1990 a mesma canle autonómica está emitindo as *Cousas da lingua*, con guións de Constantino García, no que se tratan fundamentalmente problemas léxicos.

Ademais, o ILG foi quen introduciu o ensino da lingua galega no Instituto de Idiomas da Universidade de Santiago, ocupándose da impartición dos varios niveis, á vez que dispensou cursos de iniciación e perfeccionamento a funcionarios da administración.

A raíz do Real Decreto de 20 de xullo de 1979 do Ministerio de Educación relativo á incorporación da lingua galega ó sistema de ensinanza non universitaria creouse na Xunta de Galicia preautonómica unha Subdirección Xeral do Ensino da Lingua Galega, logo Dirección Xeral do Ensino, que á súa vez foi reconvertida en 1983 en Dirección Xeral de Política Lingüística. Antón Santamarina, nomeado primeiro Subdirector Xeral do Ensino da Lingua Galega, ocupouse de senta-las bases para a introducción do galego en EXB, BUP, FP e COU.

Por outra parte, R. Lorenzo coordinou un equipo de profesores de ensino medio que elaborou o programa de oposicións a cátedras de lingua galega e mailas programacións de BUP e COU; foi ademais coordinador de lingua galega de COU, sendo posteriormente substituído por R. Álvarez Blanco.

2.2. Estandarización

A preocupación do ILG pola depuración e unificación do galego escrito, observable xa desde a publicación do citado método *Galego* en tres volumes, levouno a coordinar uns seminarios, desde decembro de 1976 a xuño de 1977, nos que participaron investigadores do propio ILG e lingüistas e escritores galegos sensibilizados coa normalización do idioma (8). O resultado destes encontros foron as *Bases prá unificación das normas lingüísticas do idioma galego* (Ed. Anaya 1977; Univ. de Santiago 1980²), normas que sen significaren a unificación defini-

---

(8) A relación de participantes pode verse en Manuel Rivas, "Poñerlle pés á lingua escrita" en *Teima. Revista galega de información xeral*, 22 (12-19 maio 1977), 41-43.

tiva do idioma, si foron un paso importante no proceso de estandarización. Despois de discutidas e aprobadas as ponencias, R. Álvarez Blanco, F. Fernández Rei e A. Santamarina prepararon a edición do texto.

As Bases de 1977 foron o punto de partida para a ponencia formada por membros da RAG e do ILG que elaborou as *Normas ortográficas e morfolóxicas do idioma galego* (1982; 1985⁹). Esta normativa, que vai acompañada de ampla xustificación lingüística das solucións propostas, foi oficializada pola Xunta de Galicia, consonte co Decreto 173/1982 de 17 de novembro. Os membros do ILG que participaron en tódalas sesións da ponencia RAG-ILG foron R. Álvarez Blanco, Ramón Lorenzo e A. Santamarina, participando tamén X. Xove na revisión final do texto; por outra parte, A. Santamarina formara parte da Comisión de Lingüística da Xunta de Galicia que redactou as *Normas ortográficas do idioma galego* (1980).

O 15 de xuño de 1983 o Parlamento de Galicia aprobou a LNL (Lei de Normalización Lingüística) que na súa disposición adicional, relativa á estandarización do galego, afirma que "Nas cuestións relativas á normativa, actualización e uso correcto da lingua galega, estimarase como criterio de autoridade o establecido pola Real Academia Galega". Ante esta marxinação do ILG, na sesión do Patronato celebrada o 15 de maio de 1984, en presenza dos seus membros e de diferentes invitados (Presidente da Xunta de Galicia, Presidente do Parlamento e Presidente da RAG, entre outras autoridades) o director do ILG "lamentou que o Parlamento Galego afastase ó Instituto como institución digna de ser oída no referente á actualización da normativa lingüística a pesar do peso importante que levou a parte do Instituto na comisión mixta que elaborou as 'Normas' oficiais" (9).

Algúns investigadores do ILG veñen participando en encontros e simposios que ultimamente se celebran sobre a problemática da normalización do "galego exterior", é dicir, o falado na franxa que en Asturias vai do río Eo ó río Frexulfe, máis alá do Navia, no Bierzo occidental e nas Portelas de Sanabria. Froito da colaboración coa MDGA (Mesa prá Defensa del Galego de Asturias e da Cultura da Comarca) é a participación de A. Santamarina e F. Fernández Rei na redacción das *Normas ortográficas e morfolóxicas del galego de Asturias* (1990), proposta de estandarización dun "galego común asturiano", encadrado basicamente dentro da norma vixente en Galicia (10).

---

(9) Así consta na acta nº 15 do Patronato do ILG correspondente á sesión de 9.04.84 (*sic*). Esta queixa foi salientada pola prensa ó día seguinte da entrega do edificio; así, en *La Voz de Galicia* (16.05.84, páx. 17) un titular a catro columnas dicía "Constantino García lamenta públicamente que se haya apartado de la Ley de Normalización al Instituto da Lingua Galega", para logo comenta-la "desafortunada decisión parlamentaria". Pola súa parte, *El Ideal Gallego* (16.05.84, páx. 12) poñía en titulares "García González pediu ós poderes autónomos -sic- un meirande recoñecemento para o I.L.G".

(10) B. Fernández Braña / X. C. Álvarez Blanco / X. Babarro González / F. Fernández Rei / C. Martínez Fernández / A. Meilán García / A. Santamarina Fernández, *Normas ortográficas e morfolóxicas del galego de Asturias*, Ed. MDGA, 1990.

2.3. Asesoramento lingüístico

No referente á promoción do galego, o ILG prestou apoio e asesoramento lingüístico a tódalas entidades públicas e privadas que o solicitaron, así como a individuos particulares que coa institución conectaron.

Na segunda metade dos anos setenta, ó se editaren as primeiras publicacións periódicas non clandestinas escritas enteiramente en lingua galega, foron supervisadas lingüisticamente por membros do ILG. É o caso do quincenario, logo mensual, *Vagalume. Publicación infantil e xuvenil* (xaneiro de 1975 a abril-maio de 1978), supervisado por A. Santamarina; e igualmente o do semanario *Teima. Revista galega de información xeral* (decembro de 1976-agosto de 1977), que se encargaron de revisar R. Álvarez Blanco e F. Fernández Rei, que ademais supervisaron e/ou traduciron en 1977 os capítulos do libro colectivo *Galicia. Realidade económica e conflito social* (Servicio de Estudios do Banco de Bilbao, 1978), ademais de realizaren, xunto con A. Santamarina e M. González a versión galega da Constitución Española (1978) da Xunta de Galicia preautonómica.

Os membros do ILG seguiron realizando este labor de tradución e supervisión ata a actualidade; entre as obras traducidas debe salientarse o *Misal Romano* (1987) en lingua galega, declarado oficial para as dióceses galegas, no que participaron R. Álvarez Blanco, R. Lorenzo e A. Santamarina, xunto cos membros da RAG C. Casares, R. Piñeiro e A. Torres Queiruga. Membros e colaboradores do ILG impulsaron en maio de 1984 a creación da Asociación de Tradutores Galegos (ATG), entre eles A. Santamarina, que foi o primeiro secretario e é o actual presidente.

Nos anos oitenta, bolseiros do ILG ou persoal alí formado foron tradutores ou supervisores lingüísticos da Xunta de Galicia e do Parlamento autonómico, así como da radio autonómica e da TVG desde a súa inauguración, en marzo e xullo de 1985, respectivamente. Cando en xuño de 1984 se creou no Rectorado da Universidade de Santiago un Servicio de Tradución (logo reconvertido nun Servicio de Normalización Lingüística) para asesorar e poñer en galego os formularios e demais escritos da administración do Rectorado, foron bolseiros do ILG (A. I. Boullón, R. Mariño e R. F. Tato, na primeira etapa, e posteriormente A. Dobao, M. N. Singala, M. Romero e P. Romero) os encargados de poñeren en marcha ese servicio, que pretendía contribuír á normalización administrativa da centenaria institución universitaria.

En decembro de 1984 creouse no seo do ILG unha sección de Linguaxe Administrativa, despois dun acordo coñ 50 concellos e coa Consellería da Presidencia da Xunta de Galicia, co obxectivo de elaborar un vocabulario de termos xurídicos, un formulario de procedemento administrativo xeral e mais un formulario de documentación municipal. En 1986 publicáronse os volumes I e II dos *Cadernos de documentación municipal*, relativos a Patrimonio e bens e a Contratación, e en 1988 editouse o III, sobre Urbanismo (11).

---

(11) O equipo que confeccionou os *Cadernos de Documentación Municipal. I Patrimonio e bens. II Contratación. III Urbanismo* na sección da Linguaxe Administrativa do ILG, cadernos que editaron conxuntamente a Universidade de Santiago e a Consellería da Presidencia da Xunta de Gali-

Nesta sección levouse a cabo, entre outros traballos, a tradución dos *Formularios da Administración Educativa de Galicia* (1988), labor realizado por Ana I. Boullón e Manuel Rei Romeu. Esta tradución fora encomendada ó ILG pola Dirección Xeral de Política Lingüística da Consellería de Educación e Ordenación Universitaria da Xunta de Galicia; trátase de formularios de uso obrigatorio en tódolos estamentos da administración educativa non universitaria. Membros desta sección, amais de participaren nunha tradución da *Lei de Bases de Réxime Local* e na redacción dun *Vocabulario xurídico-administrativo* (no prelo), colaboraron na redacción da revista *Lingua e Administración* (o nº 1 é de febreiro de 1984) e na *Revista de Administración Galega* (o nº 1 é de xuño de 1985), ámbalas dúas editadas pola Asociación de Funcionarios para a Normalización Lingüística de Galicia (AFNLG).

No que atinxe á toponimia, no ILG creouse a comezos dos setenta unha comisión, presidida por Xosé Filgueira Valverde e constituída por M^a del Carmen Bobes Naves, Ramón Lorenzo, Antón Santamarina e Guillermo Rojo, como secretario. Unha das funcións desta comisión toponímica era a de levar a cabo a corrección dos nomes de lugar das follas dedicadas a Galicia nos mapas do Instituto Xeográfico e Catastral, co fin de restaurar a auténtica toponimia galega.

Baixo a dirección de Constantino García, especialmente nos anos setenta, recolleuse a toponimia de varias parroquias galegas, unhas veces para emitir informes para os concellos que acudían ó ILG a fin de que dictaminase cal era a auténtica toponimia, para logo elevar ese dictame ó Pleno do concello respectivo; e outras veces como simple investigación, do que son boa mostra as teses de doutoramento e as memorias de licenciatura dirixidas (cf. 3.5). Por outra parte, o ILG formou parte da Comisión de Toponimia creada no seo do Museo do Pobo Galego, xunto con outros organismos oficiais, ó igual que participou desde os seus comezos na Comisión de Toponimia creada na Consellería da Presidencia. O vicedirector R. Lorenzo e o secretario A. Santamarina, que tamén o é desta comisión da Xunta, son aínda os representantes.

2.4. *Seminarios especializados e ensino do galego para estranxeiros*

Verbo da proxección da lingua galega en universidades alleas á de Santiago e na procura dunha actualización metodolóxica dos seus investigadores, o ILG levou a cabo desde o seu inicio seminarios especializados ós que foron invitados especialistas en filoloxía galega e portuguesa doutras universidades, especialmente portuguesas e alemás, á vez que participou en congresos de romanística con investigacións sobre a lingua galega.

---

cia, estivo integrado, na parte técnica, por Xoaquín Monteagudo Romero, que se encargou da planificación e do asesoramento xurídico; e na parte lingüística, por Ernesto González Seoane e Ana Isabel Boullón Agrelo, membros da citada sección do ILG como responsables da redacción do texto. Tamén participaron na súa elaboración, por seren membros da sección, Fernando R. Tato Plaza (no curso 1984-85), Ramón Mariño Paz (curso 1985-86) e Manuel Rei Romeu (curso 1986-87). Tamén se contou coa colaboración e o asesoramento lingüístico de Carlos Díaz Abreira e Xermán García Cancela, tradutores do Parlamento de Galicia e da Consellería da Presidencia, respectivamente.

En maio de 1971, ó crearse o ILG e publicarse o método *Gallego I*, realizouse en Santiago un ciclo de conferencias sobre problemas da Filoloxía galega e portuguesa, no que participaron os profesores Joseph M. Piel, Luis F. Lindley Cintra, M. Rodríguez Lapa e J. L. Pensado Tomé.

Nos meses do inverno do curso 1971-72 celebráronse reunións semanais de especialistas en Filoloxía e nalgúns outras ciencias, nas que houbo unha especial atención á problemática da lingua galega. Os ponentes dos diferentes temas foron Manuel C. Díaz y Díaz, Constantino García, Ramón Lorenzo, Schneider, Antón Santamarina e López Nogueira.

Do 10 ó 14 de xullo de 1972, integrados na Universidade de Verán de Vigo, celebráronse uns *Coloquios de Filoloxía Galega* cos seguintes conferenciantes: Constantino García ("Caracterización da lingua galega"), Manuel Alvar ("Galego e Xeografía Lingüística"), Manuel C. Díaz ("Bilingüismo en Galicia"), José L. Pensado ("O P. Sarmiento, lingüista"), Ricardo Carballo Calero ("A constitución da lingua literaria galega") e Xosé Filgueira Valverde ("Perspectivas da lingua galega").

Joseph M. Piel, patriarca da Filoloxía "hispanica occidental", e Ramón Lorenzo en representación do ILG, xunto con Dieter Kremer, responsabilizáronse da organización do Coloquio de Tréveris *Tradición, actualidade e futuro do galego*, que se celebrou nesta vila alemana da Romanía Submersa do 13 ó 15 de novembro de 1980. O obxectivo deste simposio internacional en lugar "neutral" era dar a coñece-lo estado actual da investigación sobre o galego á vez de tratar de coordinar cientificamente ós estudiosos deste idioma. Constantino García analizou as "Actividades do Instituto da Lingua Galega", mentres que Ramón Lorenzo falou do "Proxecto dun Dicionario Histórico Galego" e Antón Santamarina tratou da "Dialectoloxía galega: historia e resultados", a partir do material inédito do *Atlas Lingüístico Galego* que acababa de ser recollido. Dieter Kremer e Ramón Lorenzo ocupáronse da edición das actas deste *Coloquio de Tréveris* no que participaron ademais de membros do ILG especialistas en filoloxía e literatura galega.

Os días 27 e 28 de febreiro e o 1 de marzo de 1986, coordinado por Ramón Lorenzo, celebrouse no ILG un *Coloquio de Lexicografía*, no que se trataron problemas da lexicografía actual, con especialistas europeos e brasileiros que están a traballar na redacción de obras lexicográficas semellantes ás que se están a elaborar no ILG. Ademais de Constantino García, Ramón Lorenzo e Antón Santamarina, que analizaron o labor do ILG, presentaron comunicacións os profesores José L. Pensado da Univ. de Salamanca, Kurt Baldinger da Univ. de Heidelberg, Franz Joseph Hausmann da Univ. de Erlangen-Nürnberg, Manlio Cortelazzo da Univ. de Padova, Max Pfister da Univ. de Saarbrücken, Manuel Seco da Real Academia Española, Ulf Herrmann da Univ. Humboldt de Berlin, Dieter Kremer da Univ. de Trier, Clarinda de Azevedo Maia da Univ. de Coimbra, Ivo Castro da Univ. de Lisboa, Mário Vilela da Univ. do Porto, Antônio Geraldo da Cunha da Univ. do Rio de Janeiro, Paul Teyssier da Univ. de Paris-Sorbonne, Hans-Josef Niederehe da Univ. de Trier, David Mackenzie da Univ. de Birmingham e Dieter Messner da Univ. de Salzburg. As actas deste *Coloquio de Lexicografía*, preparadas por Ramón Lorenzo, foron editados no anexo 29 da revista *Verba* (1988).

O *XIX Congreso Internacional de Lingüística e Filoloxía Románicas*, celebrado en Santiago de Compostela do 4 ó 9 de setembro de 1989 tivo unha sección, a VI, dedicada integramente ó galego. Nesta sección presentaron comunicacións sobre diferentes aspectos da lingua galega membros e colaboradores do ILG: R. Álvarez Blanco, F. Fernández Rei, M. González González, H. Monteagudo Romero, X. L. Regueira Fernández, X. Xove Ferreiro, M.C. Ares Vázquez, A.I. Boullón Agrelo, X. H. Costas González, E.X. González Seoane, C. Hermida Guías, X.A. López Dobao, R. Mariño Paz, X. Rivas Cid, X.C. Sousa Fernández, F. Tato Plaza e Mª X. Vázquez López. Ademais, na sección XI sobre traballos en curso M. González González presentou unha comunicación sobre "Os traballos lexicográficos no Instituto da Lingua Galega" e F. Fernández Rei outra sobre a metodoloxía do volume I do *Atlas Lingüístico Galego*.

O secretario e responsable do *XIX CILFR* foi Ramón Lorenzo, coa colaboración de Antón Santamarina, entre outros membros do Comité Organizador. Se o congreso de romanística celebrado en Barcelona en 1953 representou o pleno recoñecemento científico da lingua catalana, o congreso de Compostela supuxo a homenaxe da romanística internacional á lingua propia de Galicia, tradicionalmente esquecida dos investigadores e pouco coñecida fóra dos estudiosos da filoloxía "hispanica occidental". Por outra parte, o galego foi o idioma oficial do *XIX CILFR* xunto co francés, xa desde os primeiros momentos da organización, ó igual que o foi en tódalas actividades culturais celebradas na semana do congreso.

Por outra parte, membros do ILG xa participaran en diferentes congresos de romanística con traballos inéditos sobre o galego. No *XVI CILFR*, celebrado en Mallorca (1980) fixérono R. Álvarez Blanco ("*O Atlas Lingüístico Galego*") e F. Fernández Rei ("*Areas lingüísticas do galego actual*") e nos Encontros de Filólogos Romanistas que baixo o lema *Las lenguas románicas españolas tras la Constitución de 1978* se celebraron na Universidade de Granada os días 21-23 de marzo de 1985 participaron M. González González ("*A recuperación do galego*") e F. Fernández Rei ("*Varietades dialectais do galego*"), xunto con Mercedes Brea ("*Formación e características do galego*").

No *XVIII CILPhR*, que se desenvolveu en Trier (1986) foron varias as comunicacións que versaban sobre a lingua galega, lidas por membros do ILG e por investigadores colaboradores con esta institución. Ramón Lorenzo falou de "Ecdótica e lingüística" e mais das "Normas para a edición de textos medievais galegos", mentres que Antón Santamarina presentou o "Estado e tarefas da lingüística galega". Tamén aportaron comunicacións R. Álvarez Blanco ("*O sistema fonolóxico do galego. Comparación co do portugués*"), F. Fernández Rei ("*Conservadurismo e innovación no sistema de desinencias verbais do galego: o perfecto*"), M. González González ("*Subsistemas de sibilantes no galego actual*"), H. Monteagudo ("*Portugués e galego nos gramáticos portugueses do quíntos*") e X. Xove Ferreiro ("*Sobre a posición do pronome persoal átono en galego: eu o sei e eu seino*").

Nas *I Xornadas de Lingua e Cultura Galega / I Jornades de Llengua i Cultura Gallega* celebrados en Barcelona do 22 ó 26 de febreiro de 1988 participaron R. Lorenzo, A. Santamarina e H. Monteagudo con cadansúa comunicación. Por ou-

tra parte, C. García, R. Lorenzo e A. Santamarina formaron parte do comité organizador da *Setmana Catalana a Galicia. I Jornades de Llengua i Literatura Catalanes a Galicia / I Xornadas de Lingua e Literatura Catalananas en Galicia*, que tiveron lugar do 16 ó 19 de outubro de 1989 en Compostela.

Membros do ILG foron encargados de redactaren as entradas da sección de galego do volume VI do *Lexikon der Romanistischen Linguistik (LRL)*, dirixido por Günter Holtus, Michael Metzeltin e Christian Schmitt, que está a ser editado pola Ed. Niemeyer. Constantino García redactou a formación do léxico e R. Lorenzo a "koiné galega"; A. Santamarina ocupouse da problemática da estandarización, M. González do estado actual do uso e F. Fernández Rei das áreas lingüísticas, mentres que R. Álvarez Blanco e H. Monteagudo se encargaron da entrada relativa á gramática. Por outra parte, Mercedes Brea redactou o relativo á formación do idioma e á confección dos dicionarios e gramáticas e Dieter Kremer ocupouse da onomástica.

R. Álvarez Blanco e X. Xove coordinaron o *Curso de Comentario Lingüístico de Textos* (xaneiro-marzo de 1988), no que participaron R. Lorenzo e X. Varela (textos medievais), F. Fernández Rei e M. González (textos dialectais), F. Cidrás, xunto con C. García (textos do século XIX), R. Álvarez Blanco (comentario fonético e fonolóxico), X. L. Regueira e H. Monteagudo (comentarios morfosintácticos), A. Santamarina (comentario léxico) e X. Xove (comentario gramatical e léxico). Ademais, membros do ILG participaron nas diferentes *Xornadas de análise de textos galegos* organizados nos últimos anos pola Sección de Lingua e Literatura Galegas do Instituto de Estudos Galegos "Padre Sarmiento".

Nos últimos anos o ILG, coa subvención económica da Dirección Xeral de Política Lingüística da Xunta de Galicia, organiza *Cursos de Verán de Lingua e Cultura Galegas para Estranxeiros*, baixo a dirección de M. González González. O 1º celebrouse do 1 ó 24 de setembro de 1988, cun único nivel, mentres que no 2º curso (do 3 ó 29 de xullo de 1989) houbo xa un nivel de iniciación e outro de perfeccionamento. Idénticos niveis houbo na 3ª edición dos Cursos (do 3 ó 28 de setembro de 1990). Foron varios os membros do ILG que se ocuparon da docencia teórica e práctica destes *Cursos*, de especial relevancia para a expansión da lingua galega nas universidades de Europa e de América, pero a maior responsabilidade recaeu en Xosé Luís Regueira, que impartiu o nivel de iniciación do 1º ano e o perfeccionamento dos outros dous.

Un precedente remoto destes cursos está nos organizados polo ILG nos meses de xullo e agosto de 1971 na Coruña, de iniciación ó galego, ó igual có organizado en xullo de 1972 en Santiago, ó que concorreron estudantes galegos e algúns estranxeiros. Estes cursos celebrábanse no marco dos Cursos de Verán da Universidade de Santiago.

3. INVESTIGACION

O ILG tivo que suplir, en certa maneira, noutro tempo e noutras circunstancias funcións de normalización, de introducción do galego no ensino e de es-

tandarización da lingua que correspondía fundamentalmente a outras institucións, polo que tivo que deixar en parte a investigación sobre o propio idioma que, na miña opinión, é a función e a principal razón de ser e actividade básica dun instituto universitario como o que estamos a historiar.

Os proxectos máis ambiciosos no terreo investigador que se están a levar a cabo desde hai moitos anos e que poden situa-la prostrada lingua galega a grande altura na lingüística románica circunscribíense ó campo da cartografía lingüística e ó da lexicografía. Con todo, no ILG tamén se vén traballando desde a súa creación sobre a gramática galega sincrónica e diacrónica.

3.1. *Dialectoloxía e cartografía lingüística: o ALGa*

Entre 1966 e 1974, no seo do antigo Departamento de Filoloxía Románica e no ILG levouse a cabo, baixo a dirección de Constantino García, un proxecto de recollida de léxico en todo o territorio lingüístico galego, a base de enquisas parciais e doutras máis completas, que en moitos casos deron lugar á redacción de tesañas de "falas", tanto do mundo rural coma do mariñeiro.

Os estudos de "falas" de finais dos anos sesenta e da década dos setenta son fundamentalmente vocabularios léxicos, que ás veces se acompañan dunha breve caracterización lingüística da parroquia ou concello analizado e que poden ter como complemento algúns textos recolleitos no lugar. Entre 1967 e 1979 realizáronse 42 tesañas deste tipo, 40 dirixidas por Constantino García e 2 (as de Oirós e Caaveiro) por R. Lorenzo; para a distribución de todas elas (falta a de Castiñeiras-Ribeira) pode verse a introducción do *Glosario de voces galegas de hoxe*, anexo 27 de *Verba* editado por C. García. Deste tipo de tesañas, basicamente de léxico, hai aínda algunha realizada nos anos oitenta, como ocorre coa de Láncara (1982) e a do Val do Toxa (1984) dirixidas por Isabel González e Xosé Luís Couceiro, respectivamente.

Nos anos oitenta cambiou a orientación das tesañas de "falas", que se van centrar na descrición fonética e morfolóxica do galego dunha parroquia ou dun concello, con especial referencia ó galego común, acompañado ese estudio de abundantes textos transcritos, base da descrición; é o caso da tesaña de Begonte (1983) de Xosé Graña, da de Vincios-Gondomar (1986) de Xosé H. Costas, da de Vilasante-Saviñao (1986) de X. Carlos Quiroga, que leva ademais un complemento toponímico, e da de Goián-Tomiño (1987) de Helena Pousa. Estes traballos foron dirixidos por F. Fernández Rei, mentres que M. González González dirixiu as memorias de licenciatura de Zolle-Guntín (1986) de X. L. Vázquez Somoza e Queizán-O Corgo (1986) de X. M. Castro Castedo, nas que se fai un estudio da fonética e do léxico a partir dos textos transcritos. Isto mesmo ocorre na tesaña de Lier-Sarria (1990) de Mª X. López Castro, dirixida por Mercedes Brea.

Nos anos setenta, baixo a dirección de C. García, redactáronse teses de doutoramento que consistían, fundamentalmente, na presentación de léxico e mais nunha ampla descrición fonética e fonolóxica -sincrónica e diacronicamente- da fala dunha parroquia ou dun concello, así como nun estudio gramatical, de maior ou menor profundidade, segundo a tese. É o caso de *El habla de O Grove* (1971)

de M. C. Enríquez Salido, de *El habla del Valle del Suarna* (1973) de A. Santamarina, de *El habla de Feás* (1974) de X. L. Couceiro, de *El habla del Valle de Verín* (1976) de M. Taboada Cid e de *El habla de Marín* (1976) de R. Pérez Cid. Excepto a de Marín, estas teses publicáronse parcialmente en anexos e nos primeiros números da revista *Verba*.

Nos últimos anos as teses de "falas" teñen uns presupostos teóricos semellantes, pero diferéncianse das dos anos setenta especialmente no estudio profundo que se fai de toda a gramática da "fala", para o que se ten en conta as investigacións gramaticais máis recentes. Isto pode verse na tese de X. L. Regueira, *A fala do norte da Terra Cha* (1989), dirixida por A. Santamarina.

Como a malla de puntos das memorias de licenciatura e das teses redactadas antes de 1974 deixaba grandes baleiros xeográficos e tamén porque o material obtido era fundamentalmente léxico, o ILG decidiu proxectar un *Atlas Lingüístico Galego (ALGa)* (12), no que tivese cabida a recolleita de material fonético e morfosintáctico, ademais do léxico.

Proxectouse esta investigación en dúas direccións: por unha parte, en conexión con proxectos máis xerais, como son o *Atlas Linguarum Europae (ALE)*, dirixido na actualidade por Mario Alinei, e mailo *Atlas Lingüístico de España y Portugal (ALEP)*, baixo a dirección de Manuel Alvar; e por outra parte, no afondamento da análise dos trazos específicos do galego como lingua románica. Desde o ano 1987 o ILG participa ademais no proxecto do *Atlas Linguistique Roman (ALIR)*, dirixido por Gaston Tuaille e Michel Contini do Centre de Dialectologie de l'Université Stendhal de Grenoble.

O cuestionario do *ALGa* consta de 2.711 preguntas, moitas delas con respostas múltiples -caso dos paradigmas verbais cos que se fixo un cuestionario á parte- o que dá un total de máis de 4.000 respostas en cada un dos 167 lugares explorados (49 na Coruña, 39 en Lugo, 31 en Ourense, 33 en Pontevedra, 7 en Asturias, 5 en León e 3 en Zamora). As preguntas iniciais (1-527) corresponden á fonética, morfoloxía e sintaxe, mentres que o léxico, agrupado tematicamente, comprende o groso do cuestionario (528-2.711). Prescindiuse do léxico mariñeiro por haber xa 25 localidades investigadas por A. Santamarina e M^a do Carme Ríos Pannisse para o *Atlas Lingüístico de los Marineros Peninsulares (ALMP)* (13).

A dirección do proxecto do *ALGa* correspondeu desde o seu inicio a Constantino García e a Antón Santamarina, sendo R. Álvarez Blanco, F. Fernández Rei e M. González González os investigadores de toda a rede de puntos. En xullo de 1990 publicouse o volume I do *ALGa* (14), coordinado por F. Fernández

---

(12) Sobre a metodoloxía do *ALGa* cf. C. García / A. Santamarina / R. Álvarez Blanco / F. Fernández Rei / M. González González, "O *Atlas Lingüístico Galego*" en *Verba*, 4 (1977), 5-17. Poden verse tamén os artigos de M. González González, "O *Atlas Lingüístico Galego*", un paso adiante nos estudos de lingüística galega" en *Grial*, 81 (1983), 267-286 e mais "L'Atlas Linguistique Galicien" en *Géolinguistique*, III (1987), 17-30.

(13) M. Alvar, *Léxico de los marineros peninsulares. I El mar; Geomorfología. Meteorología. Astros. Navegación y maniobras*, Arco Libros, 1985; II *Embarcaciones. Comercio. Navegación*, 1986; III *Artes de pesca. Procedimientos de pesca. Peces* (en prensa); IV *Otros seres marinos (moluscos, crustáceos, etc.)*. *Plantas marinas. Índices* (en prensa).

(14) C. García / A. Santamarina / F. Fernández Rei / R. Álvarez Blanco / M. González González, *Atlas Lingüístico Galego. Morfoloxía verbal*, volume I, 2 tomos, Instituto da Lingua Galega /

Rei e coa colaboración de C. Hermida Gúlfas e M^a das Dores Lagarón Ron; R. Álvarez Blanco coordinou o volume II, dedicado á morfoloxía non verbal, coa colaboración inicial de X. Mª Gómez Clemente e X. M. Maceira, e a posterior de Xulio C. Sousa F., axudado por Francisco Dubert e Iris Cochón. M. González ocúpase da coordinación dos mapas fonéticos correspondentes ó volume III. O volume IV e seguintes serán de léxico.

Na preparación deste material base para o seu cartografiado nos volumes de léxico, ademais dos investigadores do *ALGa*, participaron M^a do Carme López Taboada e H. Monteagudo. O seu labor foi completado por Rosa López Gato, Xermán García Cancela, Benigno F. Salgado, C. Hermida, M. D. Lagarón, Eusebio Lorenzo, Soledad Pérez Abadín e María Xesús Vázquez.

Polo que respecta ó volume da morfoloxía verbal, ademais do material primario recolleito cun cuestionario verbal nos 167 puntos do *ALGa*, hai datos de 261 puntos secundarios, utilizados especialmente para mellor delimitar unha isoglosa ou para dar información sobre formas, ás veces insólitas nunha área lingüística, que non se rexistraron nos puntos primarios. Ademais, na marxe -e nunca nos mapas- hai material expurgado de monografía e artigos relativos a puntos ou comarcas do territorio lingüístico galego, así como de coleccións de textos orais publicados e de memorias de licenciatura inéditas. Son en total 33 obras expurgadas, cun riquísimo material incluído nas máis de 4.000 notas repartidas entre os 430 mapas do volume I.

Antes da edición deste volume, membros do equipo do *ALGa* publicaran traballos baseados nese material, con acompañamento de mapas. É o caso, entre outros, do xa citado "Dialectoloxía galega: historia e resultados" de A. Santamarina en *Coloquio de Tréveris* (1982) 153-176 + 11 mapas; de "Bloques e áreas lingüísticas do galego moderno", de F. Fernández Rei en *Grial*, 77 (1982), 257-296; de "Resultados do latín *gingiva* no territorio galego" de M. González González en *Verba*, 11 (1984), 65-100; e de "Consideracións sobre a metafonía nominal galega" da autoría de R. Álvarez Blanco na *HPiel* (1988), 141-157. De 1990 é a publicación pola Ed. Xerais de Galicia da *Dialectoloxía da lingua galega*, obra que redactei, fundamentalmente, a partir do material inédito do *ALGa*.

As denominacións da folla do piñeiro e mailas do cadabullo recollidas no *ALGa* foron utilizadas por M. Brea en traballos onomasiolóxicos, publicado o relativo ó arume en *Verba*, 7 (1980) 51-74. Ademais, os datos do *ALGa* de seis animais reptantes serviron de base para a redacción da memoria de licenciatura de Josefa Goldar (1977), dirixida por C. García, na que se cartografía todo o material en seis mapas onomasiolóxicos.

Por outra parte, existe no ILG un *Arquivo Dialectolóxico*, con tódalas gravacións correspondentes a puntos do *ALGa* (1974-76), ás que se foron engadindo cada ano moitas outras rexistradas en todo o territorio lingüístico, unhas feitas por membros do ILG, outras por estudantes de Lingüística Románica 1 da Facultade de Filoloxía ou ben por profesores de EXB asistentes a cursos de especialización

---

Fundación "Pedro Barrié de la Maza, Conde de Fenosa", 1990. Sobre a metodoloxía deste primeiro volume do *ALGa* presentei a comunicación "*Atlas Lingüístico Galego. Vol. I. Morfoloxía verbal*" no XIX CILFR.

de galego impartidos por membros do ILG. Os textos orais recollidos por A. Santamarina en Negueira de Muñiz (Lugo) foron publicados en *Verba*, 2 (1975), 307-323, mentres que os de Piantón (A Veiga), Paradaseca (Vilafranca) e Lubian correspondentes ó *ALGa* foron publicados por min en *HGalmés*, I (1985), 171-197. Por outra parte, preparei a edición dos textos que Martine Roux recolleu en Barxa Maior-O Cebreiro, publicados en *Fala o fistor e fáise o día* (O Castro, 1982). Xosé Graña, Manolo Amor e Isabel Arcai transcribiron boa parte das gravacións do *Arquivo Dialectolóxico*.

3.2. Lexicografía

Trátase dunha liña de investigación na que se traballa no ILG desde a súa creación (15) e que tardará anos en desenvolverse pois son varios os proxectos lexicográficos en curso. As realizacións recentes, algunhas das cales xa se mencionaron máis arriba, son as seguintes:

a) *Ficheiro do Léxico Galego*

Conta na actualidade cunhas 800.000 mil fichas, especialmente do galego oral, de cores diferentes para indicar ó investigador a súa orixe. As de cor branca están tiradas especialmente de teses de doutoramento, dunhas sesenta memorias de licenciatura e de enquisas feitas por membros do ILG sobre diferentes campos semánticos por todo o territorio lingüístico galego. Boa parte deste material é anterior á creación do ILG, pois procede de traballos realizados no antigo Departamento de Filoloxía Románica desde a súa constitución en 1966. Constantino García sistematizou o material léxico de varias teses e de boa parte das memorias de licenciatura, -un total de 45 monografías- (16) para a edición do *Glosario de voces galegas de hoxe* (1985), mencionado máis arriba; anos antes editara o *Léxico*

---

(15) Neste apartado relativo á lexicografía sigo o esquema da comunicación presentada no *XIX CILFR* por M. González González, "Os traballos lexicográficos no Instituto da Lingua Galega".

(16) A relación de autores dos traballos cos nomes dos lugares, tal como figura na introducción do *Glosario* é a seguinte: F. Fernández Rei (Cariño), J. Vilarinho Seco (San Braulio de Caaveiro), J.M. Dobarro Paz (Cabalar-A Capela), M. Felpeto Lagoa (Ares), M.C. Ríos Panisse (Sada), J.L. Couceiro Pérez (Feás), M.R. Martínez Martínez (Curtis), F. Vecino Tomás (Razo), M.J. Morandeira Lores (Laxe), S. López Facal (Toba), I. Leis Casanova (Santa Eulalia de Dumbría), M.C. Alonso Pérez (Escarabote), R. Seco Fernández (Santa Comba), F. Varela González (Santaia), C. García González (Compostela), J. López Fernández (Novefontes), R. Fraga García (Melide), M.C. López Taboada (Sobrado dos Monxes), M.J. Pérez Froiz (Santa María de Oirós), M.A. Fraiz Barreiro (Codeseda), M.C. Enríquez Salido (Grove), A. Pérez Cid (Marín), M.J. Pérez Alonso (Goián), M. Prado Fernández (Ferreira do Valadouro), G. Baamonde Traveso (Cedofeita), C.E. Blanco Fernández (Crecente), X. Pena Seijas (Guitiriz), S. Cortiña Vázquez (Friol), E. Rodríguez Gandoi (Guntín), M.I. Vázquez Fernández (Pereirama), M.I. González Fernández (Val de Burón), A. Santamarina Fernández (Val do Suarna), M.T. Acosta García (Pedrafita), M. González González (Incio), M.D. García Rojo (Monterroso), J.A. Palacio Sánchez (Ferreira de Pantón), M.R. Álvarez Blanco (Ramirás), M.P. Paz González (Xunqueira de Ambría), A. Sánchez Sánchez (Montederramo), M. Díaz Carnero (Castro Caldeas), M.E. Vázquez Santamaría (A Gudiña), M. Taboada Cid (A Mezquita), M. Taboada Cid (Verín), M.C. Gil Suárez (Vilardevós) e M.C. Rodríguez Lago (Porto-Zamora).

Entre os colaboradores do ILG que participaron na edición deste *Glosario* cómpre salientar a Margarita Prado e a Mª Concepción Piñón.

de la comarca compostelana, anexo 1 de *Verba* (1974). No *Ficheiro* tamén se incorporou léxico dos Precusores do XVIII (Sarmiento, Sobreira) e vocabulario especializado, como a tese de doutoramento de Mª C. Ríos Panisse sobre a flora e a fauna marítima (1973), dirixida por C. García e publicada nos anexos 7 e 19 de *Verba*, ou a tesina de M. Pérez Sánchez sobre o latín dos canteiros (1975), tamén da dirección de C. García.

Hai neste *Ficheiro* papeletas de cor amarela, que corresponden a material de enquisas feitas por estudantes do 2º ciclo de Filoloxía Románica (Francés e Español), mentres que as de cor azul se refiren a léxico tirado de gravacións de textos orais dos últimos anos. A totalidade dos colaboradores do ILG contribuíu á confección deste ficheiro, que nos anos setenta estivo baixo a dirección de Xosé Luís Couceiro. No período comprendido entre 1983 e 1985 ocupouse del M. X. Vázquez López.

Nestes momentos estase informatizando todo o *Ficheiro* nunha base de datos relacional cun formato de oito campos de rexistro (1 entrada, 2 forma en galego común, 3 forma en castelán, 4 categoría, 5 campo nocional, 6 exemplo, 7 lugar, 8 notas). Este labor está a ser realizado por Xosé D. García Villasuso, Alexandre Rodríguez Guerra e Tiago Vidal Figueroa, baixo a coordinación de X. L. Regueira.

b) *Diccionario Básico da Lingua Galega*

Xa se falou del no apartado do material didáctico (2.1) elaborado nos anos setenta. A obra, ó ter como destinatario nenos de 7 a 10 anos, construíuse cun vocabulario pechado, polo que nas definicións e nos exemplos soamente se encontran palabras das entradas. Contén ilustracións e información morfolóxica, especialmente verbal. Na 1ª edición (1980) colaboraron fundamentalmente A. Santamarina, X. M. Salgado e X. Xove; unha nova edición, aínda no prelo, actualizada por M. González incorpora información fonética nas entradas.

c) *Vocabulario de Frecuencias da Lingua Galega*

A primeira parte desta obra será un *Vocabulario fundamental da lingua galega*, estudio semellante ó *Basic English* e ó *Français fondamental*, de grande utilidade no campo pedagóxico ó ir dirixido especialmente ós autores de material didáctico.

A segunda parte deste proxecto é a redacción dun *Vocabulario de disponibilidades*, a partir de 400 enquisas, con 26 temas de interese en cada unha delas. Recóllense os primeiros 20 substantivos, así como os primeiros 10 adxectivos e 10 verbos que o informante proporciona.

Baixo a dirección de M. González González cubríronse xa 24 cuestionarios. Unha vez que o total do material estea lematizado, isto é, unha vez que se agrupen tódalas formas reducibles a unha soa entrada, levarase a cabo a selección das palabras estatisticamente pertinentes.

d) *Vocabulario Ortográfico da Lingua Galega (VOLGA)*

En 1989 o ILG e maila RAG fixeron unha edición (non venal) de 200 exemplares do *VOLGA*, que foi realizado no ILG por un equipo coordinado por Antón Santamarina e M. González González, que contaron coa intensa colaboración de F. Cidrás, Mar Rúa Ferradás, Mª D. Lagarón, Mª Dolores Sánchez Palomino, Goretti Sanmartín e Xosé M. Millán; tamén colaboraron Esperanza Mariño, X. M. Maceira, Dolores Valiño, X. L. Vázquez Somoza e X. M. Castro Castedo.

O *VOLGA* quere fixa-las formas consideradas correctas no galego común, polo que vén a ser un complemento das *Normas ortográficas e morfolóxicas do idioma galego* (1982) elaboradas polo ILG e a RAG.

Levou-se a cabo un seguimento histórico, moitas veces panrománico, de boa parte das 45.000 entradas do *VOLGA*, amais de ter que seleccionar entre as variedades dialectais de moitas entradas, para o que se acudiu ó *Ficheiro do Léxico Galego*. Por outra parte, tratouse de moderniza-lo léxico coa incorporación de voces técnicas e culturais, á vez que se ían eliminando os préstamos do español innecesarios.

Nestes momentos estase ultimando a revisión da edición provisional, na que tamén participan R. Álvarez Blanco e X. Xove, para a súa publicación. Tamén se teñen en conta as observacións efectuadas por outros colaboradores do ILG, así como por profesionais alleos á institución.

e) *Diccionario Inverso da Lingua Galega*

Cunha ordenación *a tergo*, deriva do *Vocabulario Ortográfico da Lingua Galega* acabado de citar. É útil especialmente como diccionario de rimas e mais para a análise dos procedementos de formación de palabras.

f) *Diccionario da Lingua Galega*

En xullo de 1990 o ILG e maila RAG editaron este diccionario medio, dunhas 12.000 entradas, pensado como diccionario de uso e tamén como material escolar para os derradeiros anos de EXB e para o BUP. O director desta obra foi Constantino García, que contou coa axuda de M. González e de A. Santamarina na coordinación dun equipo integrado por Xosé Bieito Arias Freixedo, F. A. Cidrás Escáneo, Xesús Riveiro Costa, M. Rúa Ferradás e Mª D. Sánchez Palomino.

Para a redacción deste diccionario escolleuse o léxico de uso máis habitual, aínda que ás veces primou un criterio didáctico, ó introducírense formas non moi frecuentes pero relevantes para difundir termos esencialmente galegos verbo dos correspondentes casteláns da fala viva. As entradas acompañanse dun exemplo por acepción, con sinónimos e antónimos.

O deseño metodolóxico dos citados proxectos tratouse no *Coloquio de Lexicografía* celebrado no ILG en 1986, tal como arriba se indicou (2.4).

Investigadores do ILG ou relacionados desde hai tempo coa institución, realizaron nos últimos anos varios dicionarios de uso escolar. É o caso do *Diccionario galego-castelán* (Galaxia, 1988) redactado por Ana I. Boullón, Benigno F. Salgado, Ernesto G. Seoane, Carme Hermida, Mª Dores Lagarón, Ramón Mariño, Helena Pousa, Xesús Riveiro e Mª Xesús Vázquez, baixo a coordinación de H. Monteagudo e Xermán G. Cancela, que serviu de base para o *Diccionario escolar galego* (Galaxia, 1989) no que tamén participou F. R. Tato, pero non colaboraron C. Hermida, H. Monteagudo e Mª X. Vázquez; e tamén é o caso do *Diccionario Xerais da Lingua* (1986), obra de Mª Carme Ares, Xosé Mª Carballeira, Primitivo Iglesias, Xosé Mª Lema e Rosa López, coordinado por Xosé Lastra. O mesmo equipo que elaborou este dicionario, agora coordinado por Gonzalo Navaza e coa incorporación de C. Hermida, redactou para Ed. Xerais o *Diccionario castelán-galego*. Por outra parte, a Ed. Galaxia vai editar un *Diccionario de dúbidas*, redactado por Benigno F. Salgado, Xosé F. Salgado, M. Puga e X. C. Sousa.

Tódolos autores destes diferentes dicionarios, ó igual cós redactores dos vocabularios temáticos de que se falará máis abaixo, son debedores confesos ou inconfesos do *VOLGA*.

Outros proxectos lexicográficos son os seguintes:

g) *Diccionario Xeral da Lingua Galega*

Constará das mesmas entradas do *VOLGA*, con exemplos literarios acompañando cada acepción de cada lema. Para este proxecto, realizado en colaboración co Seminario de Lexicografía da RAG, creado en novembro de 1986 e que dirixe Constantino García, vanse concordar máis de 300 obras da literatura galega dos séculos XIX e XX. Na actualidade hai concordancias dunhas 200 obras, entre as que están as das "tres coroas" do noso Rexurdimento (Rosalía, Pondal e Curros), as dos escritores da Xeración Nós e autores máis recentes, como Celso Emilio Ferreiro ou Darío Xohán Cabana.

Mediante un dicionario máquina (17) que recoñeza as formas asignables a cada lema vaise proceder axiña á lematización. Coordinados por A. Santamarina traballaron intensamente neste proxecto Xosé F. Salgado e Manolo Puga. Hoxe colaboran Margarita Neira, Xesús Amboage, Alberte González Montañés e Xosé Guerra.

No ano 1986 redactáronse no ILG varias memorias de licenciatura consistentes en glosarios de obras literarias do XIX. Ramón Mariño fixo un *Estudio dos primeiros textos en galego do século XIX con especial atención ás Proezas de Galicia (1810)*, Ernesto G. Seoane analizou os *Textos galegos de mediados do século XIX. Glosario do Album de la Caridad (A-D)*, Ana I. Boullón levou a cabo un glosario da obra de V. Lamas Carvajal (A-D) e Mar Rúa Ferradás fixo o glosario da obra

---

(17) Véxase ó respecto neste tomo I "De lexicografía galega. Un dicionario máquina", de A. Santamarina.

de M. Curros Enríquez (A-E), baixo a dirección de R. Álvarez Blanco, M. González González, R. Lorenzo Vázquez e F. Fernández Rei, respectivamente (18).

h) Grande Dicionario da Lingua Galega

Nesta obra vai constar todo o léxico galego, tanto da fala viva coas súas variantes locais como da lingua literaria, incluídos hiperenxebrismos, arcaísmos, lusismos, castelanismos, etc. Cada artigo deste gran dicionario acompañarase de datos cronolóxicos, xeográficos e outros que se consideren de interese.

i) Vocabularios temáticos

No relativo ós vocabularios especializados e temáticos A. Santamarina e M. González González coordinaron o *Vocabulario de matemáticas, física e química*, que editou a Consellería de Educación e Ordenación Universitaria da Xunta de Galicia (1988). Na redacción participaron membros do ICE e profesionais alleos a este instituto de investigación e ó ILG, con experiencia do ensino en galego das citadas materias. Por outra parte, C. Hermida revisou os vocabularios das ciencias naturais e da electrónica e electricidade, tamén patrocinados polo ICE e que editará proximamente a Dirección Xeral de Política Lingüística.

Un equipo mixto integrado por investigadores do ILG (Ana I. Boullón, Ernesto G. Seoane, Anxos Sanmartín e Luz Méndez), tradutores do Parlamento e da Xunta de Galicia e profesionais do dereito redactaron un *Vocabulario administrativo* (no prelo).

Por outra parte, membros do ILG e persoas que manteñen relación coa Sección de Linguaxe Administrativa foron os redactores dos vocabularios temáticos publicados pola Dirección Xeral de Política Lingüística (1988) e que formaron parte do material da campaña *Mellor en galego*. M. Núñez Singala, B. Fernández Salgado e María X. Miramontes ocupáronse do medio físico; I. Ruibal, X. García Cancela e X. Torres, do medio agrícola; P. Novo dos deportes; I. Boullón, C. Díaz Abreira e M. Penoucos do comercio e A. L. Dobao dos pesos e medidas.

j) Dicionario Histórico da Lingua Galega

Baixo a dirección e coordinación de Ramón Lorenzo estase traballando na confección dun dicionario histórico. Están fichadas as seguintes obras en prosa: os *Mirages de Santiago*, a *General Estoria*, a *Coronica de Iria*, a tradución galega da *Crónica General e da Crónica de Castilla* e a *Crónica Troiana*, estas dúas editadas polo propio Lorenzo, que ademais é autor de *Sobre cronología do vocabulário galego-português (Anotações ao "Dicionário etimológico" de José Pedro Machado)*, publicado por Galaxia en 1968.

Entre os documentos expurgados figuran os *Documentos gallegos de los siglos XIII al XVI* editados por Martínez Salazar (1911), os de M. Sponer (1934) e

---

(18) Na Universidade de Valladolid R. Lorenzo dirixira unha memoria de licenciatura sobre o vocabulario en *Os Eidos 1 e 2* de Uxío Novoneyra (1978).

os contidos nas edicións realizadas por E. Duro Peña sobre *El monasterio de Pedro de Rocas y su colección documental* (1972) e sobre *El Monasterio de San Esteban de Ribas de Sil* (1977).

Tamén se ficharon os documentos do *Libro do Espital dos Pobres de Muros*, que Adela Lamas transcribira para a súa memoria de licenciatura (1984), e os de Montederramo, presentados por Begoña Martín Acero tamén como memoria de licenciatura (1985). Na sección de galego medieval do ILG Rosa Martín Biedma redactou unha memoria de licenciatura sobre documentos do mosteiro de S. Estebo de Ribas de Sil (1983) e Carme Barreiro García fixo o mesmo sobre os *Mirages de Santiago* (1985), mentres que F. R. Tato Plaza se ocupou do *Libro de Actas do Concello de Santiago (1416-1422)*, incluíndo glosario (A-D) e textos concordados. Todas estas memorias foron dirixidas por R. Lorenzo (19). Entre as persoas que realizaron a fichaxe e ordenación das obras citadas están Rosa Martín Biedma, María Xesús Senín, Eusebio Lorenzo e, especialmente, Carme Barreiro.

Por outra parte, R. Lorenzo é coordinador do equipo que xa transcribiu os documentos do mosteiro de Montederramo que van ser editados polo Consello da Cultura Galega e dos que se está a elabora-lo glosario. Ademais ten publicadas consideracións sobre léxico medieval en *Verba*, 1 (1974), 159-169 e sobre normas de edición de textos medievais galegos (tomo VI das actas de *XVIII CILPhR*, 1988).

Constantino García dirixiu a tesina de M.H. Martínez na que se analizaba o léxico romance no Tumbo C da catedral de Santiago (1968), a de R. Louzao sobre o léxico protorromance dos documentos da catedral de Lugo (1976) e a de M. García Pena sobre o vocabulario da *Corónica de Iria* (1972). É ademais director da edición crítica do Cancioneiro de Joan Airas (1976), realizada por José Luis Rodríguez, publicada como anexo 12 de *Verba* (1980).

A. Santamarina redactou as anotacións etimolóxicas correspondentes ós nomes de invertebrados e peixes que figuran no anexo 7 de *Verba, Nomenclatura de la flora y fauna marítimas de Galicia*, de Mª C. Ríos Panisse.

3.3. Estudios gramaticais e léxicos

Xunto coa recolleita de material léxico e o seu estudo, leváronse a cabo xa desde a creación do ILG traballos de gramática, tanto no plano sincrónico -boa proba son as leccións gramaticais dos tres volumes do método *Galego-* coma no diacrónico.

Xa se indicou anteriormente (3.1) que nas teses de doutoramento de "falas" hai un apartado gramatical. Algúns capítulos, con modificacións, publicáronse en *Verba* e nos seus anexos; é o que fixo A. Santamarina en *El verbo gallego* (anexo 2, 1974), no que se realiza unha análise sincrónica e diacrónica dos constituintes

---

(19) Na Universidade de Valladolid R. Lorenzo dirixiu unha tese de doutoramento sobre o léxico de documentos do século XIII correspondentes ó mosteiro de Montederramo (1979) e unha tesina sobre o vocabulario de documentos galegos do século XIII anteriores a 1275, defendida no ano 1977.

verbais, así como dos valores e funcións dos tempos, e nos artigos sobre a comparación e o adverbio en *Verba*, 1 (1974), 16-30 e *Verba*, 2 (1975), 59-106.

Guillermo Rojo, que redactara unha memoria de licenciatura sobre as perifrases verbais en galego moderno (1969), desenvolveu o mesmo tema na tese de doutoramento (1972), publicada como anexo 2 de *Verba* (1974). Isabel González estudou os sufixos nominais no galego actual (1975), tese publicada como anexo 11 de *Verba* (1978). R. Álvarez Blanco analizou na súa tese de doutoramento (1980), diacrónica e sincronicamente, tódalas formas do pronome persoal recollidas no *ALGa*, ademais de estudia-las funcións e a colocación do pronome átono, aspecto este último tratado en profundidade; pola miña parte presenteí como tese (1979) unha análise sincrónica e diacrónica de tódalas variantes diatópicas das formas verbais presentes no *ALGa*. Todas estas teses foron dirixidas por Constantino García, ó igual que as tesinas de Hilda Otero sobre formacións expresivas de nomes de animais (1968), a de Emilio Montero sobre o eufemismo (1973), a de Francisco G. Gondar sobre o infinitivo conxugado (1976; anexo 13 de *Verba*, 1978) e a de Victoria G. Cao sobre a preposición *A* (1982).

Outras investigacións sobre aspectos varios da gramática moderna son as seguintes: a tese de Francisco A. Cidrás sobre as construcións pasivas (1990), dirixida por R. Lorenzo; as tesinas de X. Lantes sobre os pronomes reflexivos (1980), a de Mª A. Bellón sobre a cuantificación (1982) e a de Consuelo Brea sobre termos despectivos de persoa (1982), baixo a dirección de A. Santamarina; a de Carme Hermida sobre as funcións, valores e usos do artigo (1986), parcialmente publicada en *Verba*, 16 (1989), 117-134 e maila de Mª Xosé Beceiro sobre a comparación (1990), dirixidas por R. Álvarez Blanco ás que hai que engadi-la de Julia Marqués sobre palabras compostas en galego (1989), dirixida por M. Brea.

R. Álvarez Blanco estudou o sistema fonolóxico do galego en comparación co do portugués (*XVIII CILPhR*, 1986) e a metafonía nominal en *HPiel* (1988), 141-157. A gheada foi analizada por A. Santamarina en *Verba*, 7 (1980), 243-249 e por X. Mouriño nunha tesina (1984) dirixida por A. Santamarina. O seseo e a gheada foron tratadas por min nas correspondentes entradas da *Gran Enciclopedia Gallega*, mentres que M. González González estudou o sistema de sibilantes (*XVIII CILPhR*, 1986). Este membro do ILG é pioneiro na investigación de fonética experimental na Universidade de Santiago; mostra disto é a comunicación que presentou ó *XIX CILFR* (1989) sobre o estudio acústico do vocalismo galego, en colaboración con X. L. Regueira.

R. Álvarez Blanco analizou a morfoloxía do artigo en *Verba*, 10 (1983), 169-182, o pronome persoal na lingua en prosa de Cunqueiro (*HCunqueiro*, 1982, 246-266) e a secuencia de pronomes átonos (*XIX CILFR*, 1989); F. Fernández Rei ocupouse das desinencias de perfecto (*XVIII CILPhR*, 1986); M. González estudou as vacilacións fonéticas e gráficas da prosa de Cunqueiro (*HCunqueiro* 171-185) e en colaboración con F. Fernández Rei ocupouse da morfoloxía do mesmo autor (*Ibidem*, 186-245); X. Varela Barreiro analizou a sintaxe do posesivo do escritor mindoniense (*Ibidem*, 267-307) e Xosé Xove tratou a temporalidade verbal en Cunqueiro (*Ibidem*, 308-340), ademais de estudia-los tempos en *-ra* e *-se* na obra de Rosalía (*ACIERosalía*, 1986, 133-149), a posición dos clíticos desde a

pragmática (*XVIII CILPhR*, 1986), a orixe da oposición *levámos / levamos* en portugués en *HPiel* (1988), 461-496 e os tempos de *ter* + participio en galego e portugués (*XIX CILFR*, 1989). X. L. Regueira describiu a lingua do poemario *Nimbos* en *HDtaz Castro* (1987), 85-102, mentres que M. D. Sánchez Palomino fixo unha detallada análise estilística-formal dos mesmos poemas (*Ibidem*, 114-149).

Ademais destes traballos parciais cómpre salienta-la redacción da *Gramática galega* por R. Álvarez Blanco, X.L. Regueira e H. Monteagudo, publicada en 1986 por Galaxia. Esta gramática está escrita en galego, co fin de facer unha descrición da lingua galega como sistema autónomo, sen utilizar ningunha outra liña veciña como referente. Trátase da primeira gramática feita por profesionais, cunha metodoloxía moderna. Anteriormente para a enciclopedia temática de Galicia, de Ed. Nauta (1984), R. Lorenzo e R. Álvarez Blanco fixeran unha síntese de gramática galega no artigo "La lengua gallega".

Constantino García, nos *Recantos da Lingua* (1983) e nas *Cousas da Lingua* (1990) tratou a nivel de divulgación aspectos de morfoloxía, sintaxe e léxico, con especial atención ás interferencias lingüísticas, á adaptación de cultismos e ó uso de dialectalismos e vulgarismos. Nas súas *Follas da Lingua* (1987) o obxecto de estudio é a lingua de Rosalía de Castro; nos *Retrincos da Lingua* (1988), a de Castela e no *Cartafol da Lingua* (no prelo) a de Celso Emilio Ferreiro. O contido destes libros fora publicado en forma de artigos en *La Voz de Galicia*. Para outros traballos léxicos de C. García véxase a biobibliografía precedente.

Con vistas á elaboración da inexistente gramática histórica da lingua galega leváronse a cabo diferentes investigacións sobre o galego medieval, á parte das que están en marcha. Constantino García dirixiu a tese de doutoramento de Teresa García-Sabell sobre galicismos e occitanismos nos cancioneros medievais (1990) e as tesañas de Mª José F. Jiménez sobre o artigo (1971), a de Mª Pilar Barreiro Mosquera sobre os verbos auxiliares nas *Cantigas de escarnho e mal dizer* (1972), a de Xosé Xove sobre a temporalidade verbal nestas mesmas cantigas (1977), a de Mª Jesús Dono sobre o posesivo e outras formas de expresa-la relación (1978) e a de Victoria Ogando sobre a posición do pronome átono (1978) publicada en *Verba*, 7 (1980), 251-282.

R. Lorenzo dirixiu as memorias de licenciatura de Mª Sol López Martínez sobre o acusativo con preposición (1981) e a de Mª Gloria Paredes relativa ós valores de *aver* e *ter* nos séculos XIII-XV (1987). A. Santamarina ocupouse da dirección das tesañas de H. Monteagudo sobre as construcións condicionais (1982) e de Carlos L. Díaz Abreira relativa á sintaxe do infinitivo non perifrástico (1983). Persoalmente dirixín varias monografías de morfoloxía e sintaxe da fase medieval do galego: a de Xavier Varela sobre a cuantificación (1981), a de Mª Carme Ares sobre as funcións sintácticas dos pronomes persoais tónicos (1982), a de Xermán G^a Cancela sobre o adverbio de tempo (1983), a de Rosa Mª López Gato sobre a negación na prosa (1984) e a de Francisco A. Cidrás sobre a indeterminación do axente na lingua das *Cantigas de Santa María* (1985), publicada en *Verba*, 13 (1986), 181-235 e 14 (1987), 217-270.

R. Lorenzo analizou o estado da lingua galega nun documento de 1344 correspondente ó mosteiro ourensán de Montederramo na Homenaxe a P. Teyssier (*Arquivos do Centro Cultural Português*, XXIII, 1987, 49-69) e o mesmo fixo sobre un documento de 1482 do mosteiro tamén ourensán de San Croio de Leiro, publicado en *Verba*, 13 (1986), 127-141, á vez que fixo consideracións sobre o galego medieval na longa recensión á *História do Galego-Português* de C. de Azevedo Maia, en *Verba*, 14 (1987), 441-488; ademais analizou as vocais nasais e o ditongo *ão* en portugués en *HPiel* (1988), 289-326.

A estes traballos feitos por membros do ILG cómpre engadir tamén os de M. Brea sobre a parasíntese nas *Cantigas d'escarnho e de maldizer*, en *Verba*, 4 (1977), 127-136; un estudio sobre a partícula medieval *ar / er*, en *HZamora*, 1 (1988), 45-57 e anotacións ó uso dos adverbios pronominais en galego-portugués, en *HPiel* (1988), 181-190. Por outra parte tamén dirixiu a tesina de José I. Pérez Pascual relativa ó -N- intervocálico (1981), parcialmente publicada en *Verba*, 9 (1982), 201-213, na que se editou material do *ALGa*, e a de X. L. Blanco Valdés sobre a composición de palabras en galego-portugués (1985), publicada en *Verba*, 12 (1985), 199-252.

3.4. Sociolingüística, estandarización, historia externa e historiografía lingüística

Son liñas de investigación pouco desenvolvidas. Téñense feito traballos, pero non son o resultado dunha planificación, senón mais ben froito de investigacións individuais, ás veces sen ningunha interconexión.

Uns traballos versan sobre a estandarización, como a entrada que fixo ó respecto A. Santamarina para o *Lexikon*, citada anteriormente, ou o recente traballo de H. Monteagudo en *Grial*, 107 (1990), 294-316, ou ben sobre a posición do galego na Rumania, tema dun meu traballo de *Verba*, 15 (1988), 79-107.

Outros son de tipo máis xeral como o artigo de H. Monteagudo e A. Santamarina, "Galician and Castilian in contact: Historical, Social and Linguistic aspects" en *Readings on Romance Philology*, VI (no prelo), ou o de H. Monteagudo, "A situación sociolingüística de Galicia", comunicación do *II Congrès Internacional de la Llengua Catalana* (1986).

Outras investigacións tratan de medi-lo bilingüismo, como ocorre coa tese de doutoramento de Mª Camiño Noia, que o fai en dous grupos de escolares da zona de Vigo (1980) e a de Modesto A. R. Neira que analiza o uso de galego e castelán en estudantes do ciclo superior de EXB de Lugo (1985), as dúas dirixidas por C. García. En 1986 Luz Varela Caruncho presentou como memoria de licenciatura unha contribución sociolóxica sobre usos e actitudes lingüísticas da poboación estudiantil das Escolas Universitarias de Vigo, traballo realizado baixo a dirección de A. Santamarina. Este profesor coordinou o *I Congreso Internacional sobre Culturas Minoritarias* que, organizado polo Consello da Cultura Galega, se celebrou en Santiago entre o 24 e 26 de setembro de 1987.

Por outra parte, un equipo do ILG formado por H. Monteagudo, P. Novo, H. Costas e E. Rodríguez elaborou o informe *Aspectos sociolingüísticos do bilingüismo en Galicia segundo os alumnos da 2ª etapa de EXB*, que publicou a Conse-

llería de Educación da Xunta de Galicia (1986); ademais, H. Monteagudo redactou o artigo "Aspectos sociolingüísticos do uso do galego, castelán e latín na Idade Media en Galicia", en *Revista de Administración Galega*, I (1985), 85-108. Pola miña parte, presentei unha comunicación sobre "A lingua galega na prensa escrita. Interferencias lingüísticas" nas Xornadas do IECO sobre *As novas linguaxes nos medios de comunicación escritos* (abril de 1990).

R. Álvarez Blanco estudou, entre outros aspectos, a competencias lingüística dos funcionarios docentes de EXB. (*Actas de las Jornadas de Bilingüismo*, Zarauz, 1980); M. González González tense ocupado do estatus legal do galego e tamén do uso do idioma, tanto na redacción da entrada "Sociolingüística" do *Lexikon* coma en "La recuperación del gallego" en *RFR*, III (1985), 101-119; pola miña parte estou estudiando a contribución das institucións e dos partidos partidos ó proceso de normalización actual do galego, sobre o que presentei unha comunicación no congreso de romanística de Santiago (1989) e sobre o que publiquei un artigo en *A Trabe de Ouro*, 1 (1990) 43-71, da Ed. Sotelo Blanco.

Outra liña de investigación atende ó rexurdimento da conciencia lingüística na segunda metade do século XIX. Sobre o tema ten moi avanzada a tese de doutoramento Carme Hermida, baixo a dirección de A. Santamarina; ó respecto publicou un artigo sobre a caracterización sociolingüística en *Cadernos de lingua*, 1 (1990), 57-78, revista semestral que edita a RAG baixo a coordinación de X. L. Regueira, e un estudio sobre a polémica ortográfica a finais do século XIX, en *Grial*, 97 (1987), 299-316.

Verbo da formación da lingua estándar hai que salientar "A lingua literaria na época de Rosalía" de R. Lorenzo, no volume III das *ACIERosalla* (1986), 5-41. Sobre a historia externa A. Santamarina e M. González realizaron o catálogo e dirixiron a exposición *Historia da Lingua Galega* (1988) da Dirección Xeral de Política Lingüística. Polo que respecta á historiografía do idioma A. Santamarina redactou as entradas "Diccionarios" e "Gramática" e eu as correspondentes á "Gheada" e ó "Seseo" da *Gran Enciclopedia Gallega*.

Nesta mesma *Enciclopedia*, da autoría de R. Álvarez Blanco, F. Fernández Rei e X. Xove Ferreiro, publicouse a voz "Galego" con apartados de sociolingüística, elaboración do estándar, historia externa e historiografía, entre outros aspectos.

3.5. Toponimia e onomástica

Como xa se indicou ó tratar do asesoramento ós concellos (2.3), o ILG levou desde os inicios unha recolleita de toponimia paralela á do léxico. Este material ás veces deu lugar a teses de doutoramento como a do concello de Marín (1979) de Elixio Rivas, que se publicou como anexo 18 de *Verba* (1982), o mesmo que a tese do concello de Pantón (1981) de Antón Palacio, ámbalas dúas dirixidas por Constantino García, que ademais dirixiu nesta universidade unha tese sobre a toponimia maior de Burgos (1975). Por outra parte, dirixiu varias memorias de licenciatura sobre toponimia, entre elas a de Mª Jesús Ríos sobre a comarca compostelana (1974), a de Lusa Blanco sobre Samieira-Poio (1975), a de Elixio Rivas

sobre Marín (1976), a de Modesto A. R. Neira sobre Bretoña-Pastoriza (1977) e a de Emilia Estévez sobre Bueu (1977).

A. Santamarina, que é o redactor da entrada "Toponimia" da *Gran Enciclopedia Gallega* e o autor de "Efectos de contacto lingüístico na toponimia galega" en *HPiel* (1988), 87-96, dirixiu a tesíña de Felipe J. Rodríguez Pérez sobre as parroquias de Santa Mariña de Esmeriz e Santiago de Requeixo en Chantada (1976). Ademais, como secretario da Comisión de Toponimia da Xunta de Galicia desde a súa creación, coordinou investigacións puntuais, realizadas por membros do ILG, para elaborar dictames solicitados por concellos co fin de restauraren a toponimia galega.

Por outra parte, xunto con Ramón Lorenzo Martínez, delegado do Instituto Xeográfico Nacional para Galicia, A. Santamarina supervisou a toponimia do mapa 1:250.000. Asemade coordinou a recollida do material para o Mapa Topográfico Nacional de España (1:25.000), que está a ser publicado pola Dirección Xeral do citado Instituto Xeográfico. Gonzalo Navaza recolleu a toponimia de Ourense e Pontevedra; Goretti e Anxos Sanmartín, M. Rei Romeu e X. M. Millán a da Coruña; X. M. F. Salgado e M. Puga a de Lugo e concellos de Asturias e León de fala galega.

Ademais, R. Lorenzo Vázquez e A. Santamarina representan á Universidade de Santiago nun proxecto de patronímica románica coñecido coa sigla PATROM, co fin de elaborar un *Dictionnaire historique de noms de famille romans*, do que a editorial Niemeyer editou o volume I (1990), e que no futuro permitirá redactar un diccionario histórico dos apelidos de cada lingua románica. O coordinador xeral deste proxecto é Dieter Kremer da Universidade de Trier, que conta con coordinadores noutros países europeos (Bélxica, Italia, Francia, Romanía, Portugal...) e cun coordinador en cada unha das universidades de Barcelona, Sevilla, Zaragoza, País Vasco, Santander, sendo os membros do ILG antes citados os coordinadores para a Península Ibérica, que contan coa colaboración de Ana I. Boullón e Fernando R. Tato. Para a redacción das entradas deste *Dictionnaire* celébranse periódicamente coloquios (Tréveris, 1987; Pisa, 1988; Barcelona, 1989; Dijon, 1990).

3.6. Léxico panrománico

Nos anos oitenta téñense realizado memorias de licenciatura nas que se estudian fundamentalmente as denominación románicas dun concepto, con abundantes notas etimolóxicas. O material do *ALGa* dese concepto é analizado á par das outras linguas románicas.

Constantino García dirixiu a tesíña de Elvira Fidalgo relativa ás denominacións románicas de *chuvia / chover* (1986), codirixida por Mercedes Brea, quen se ocupou da dirección das tesíñas de Mª C. Maril sobre a *bolboreta* (1982), da de Esther Corral sobre a *curuxa* (1985) e da de Fe Besteiro sobre o *arco da vella* (1986). As denominacións galegas da *bolboreta*, da *curuxa* e do *arco da vella* publicáronse en *Verba*, 11 (1984), 12 (1985), e 14 (1987) respectivamente. Son traballos

onomasiolóxicos nos que se analiza a historia de tódolos nomes recollidos para un concepto en toda a Romanía.

Investigación diferente é a realizada baixo a dirección de M. Brea por Rosario Portela na que se analiza o reflexo da relixión na lingua cotiá e as súas repercusións semánticas (1990), tanto en galego como nas outras linguas románicas. Por outra parte, Mª Carmen Alén analizou o léxico de dous capítulos do *Pinocchio* en galego, portugués, español, catalán, francés, occitano e italiano nunha tese dirixida por A. Santamarina (1990), que tiña, entre outros obxectivos, o de establecer unha tipoloxía léxica da Romanía.

O ILG participa no proxecto do *ALIR*, desde que en outubro de 1986, nun congreso do *ALE* celebrado no centro P. Longuevin do CNRS francés, se puxo de manifesto a necesidade de iniciar traballos para a elaboración paralela de novos atlas que abranguesen o conxunto xeográfico das tres principais familias lingüísticas europeas (xermánica, eslava e románica). Nesta sesión de traballo iniciouse a planificación do *ALIR*, para o que foi nomeado director o profesor da Universidade de Grenoble Gaston Tuaille, que xa era presidente da sección románica do *ALE*. Da coordinación e planificación dos traballos do territorio español, agás Cataluña, encargouse M. González, coa colaboración de A. Santamarina e F. Fernández Rei.

En xuño de 1987 celebrouse en Torino a primeira reunión do *ALIR*, na que se aprobou a proposta de cuadrículado deste atlas panrománico; en xuño de 1989 tivo lugar a segunda reunión en Saint-Vincent (Aosta), na que se presentaron varias das sínteses léxicas que van figurar no volume I do *ALIR*, codirixido por Michel Contini. A terceira reunión celebrouse nas vilas corsas de Corte e Ajaccio (novembro de 1990).

4. OUTRAS PUBLICACIONS

Dirixida por Constantino García, o Servizo de Publicacións da Universidade de Santiago publica desde o ano 1974 a revista *Verba. Anuario galego de filoloxía*, do que se editou o volume 16 en 1989. En *Verba* publícanse artigos sobre a variada problemática lingüística do galego e doutras linguas románicas, así como traballos de lingüística xeral. Hai que salientalo volume 7, dedicado ó profesor Joseph M. Piel, no que practicamente tódolos artigos versan sobre aspectos de filoloxía e lingüística galega e portuguesa.

Verba acompáñase de anexos (en 1990 publicouse o 33), con monografías de lingüística galega e española, pero tamén hai algún anexo de lingüística francesa e de lingüística xeral. Nos anexos de galego trátase de teses de doutoramento e doutras investigacións feitas na Universidade de Santiago, especialmente no ILG, pero tamén os hai de traballos realizados noutras universidades sobre lingüística galega (20).

---

(20) Cf. R. Lorenzo, "As publicacións" do ILG en *Coloquio de Lexicografía* (1988), 37-39.

A utilización da lingua galega en *Verba* e nos seus anexos é escasa, como ocorre nas publicacións do Servizo de Publicacións da Universidade, de prescindir da Biblioteca de Divulgación, integramente en galego, da que o primeiro número se publicou en 1989. Dos 33 anexos soamente o nº 13 da autoría de F. G. Gondar sobre o infinitivo conxugado (1978) está redactado en galego, o mesmo que se fai na introducción dalgúns outros. Nas páxinas de *Verba* é insólito abondo o uso do galego; no volume 15, por exemplo, dos 17 artigos publicados hai 13 en español fronte a 1 en galego, 1 en alemán e 2 en francés; das 6 notas, 4 están redactadas en español fronte a 1 en galego e outra en portugués; e no caso das recensións soamente figura 1 en galego, mentres que o español se utiliza nas 5 restantes.

Entre as publicacións especializadas realizadas por membros do ILG, aínda que publicadas fóra da Universidade, hai que salienta-lo *Cancioneiro Popular Galego* recollido e ordenado por Dorothé Schubarth e Antón Santamarina que edita a Fundación "Pedro Barrié de la Maza, Conde de Fenosa" (en 1984 apareceu o volume I; en 1988 o V); a *Traducción gallega de la Crónica General y de la Crónica de Castilla* (Instituto de Estudios Orensanos "Padre Feijoo", 2 tomos, 1975 e 1977) da autoría de Ramón Lorenzo, ó igual que a edición da *Crónica Troiana* pola Fundación "Pedro Barrié de la Maza" na "Colección documentos históricos" (1985). A *Crónica Troiana* foi composta no obradoiro do propio ILG.

Por outra parte, na *Homenaxe a Cabanillas no centenario do seu nacemento* (1977) e na *Homenaxe a Alvaro Cunqueiro* (1982), preparadas pola Facultade de Filoloxía, hai colaboracións dos investigadores do ILG, especialmente no de Cunqueiro, tal como se sinalou no apartado 3.3, ó igual que na *Homenaxe a X. M. Díaz Castro* (1987). E o mesmo ocorre na *Homenaxe* que preparou o Departamento de Filoloxía Galega para Celso Emilio Ferreiro (no prelo).

5. PASADO E FUTURO DO ILG

Nos seus case vinte anos de existencia, o ILG, na miña opinión, cubriu de modo máis que satisfactorio as dúas principais finalidades para as que foi creado: promoción do estudio da lingua galega a nivel científico e a súa promoción social. O seu labor foi recoñecido primeiro no estranxeiro, ó concedérselle o Premio Ossian 1982 pola Fundación F.V.S. de Hamburgo, que premia desde hai anos a personalidades ou institucións destacadas na promoción e no estudio de comunidades e linguas minoritarias européas.

Logo do recoñecemento internacional veu, dalgún xeito, o recoñecemento en Galicia, ó dársele o Premio da Crítica Galicia 1983 (Iniciativas Culturais) do Círculo Ourensán-Vigués, o Premio Xunta de Galicia 1985 de Investigación e, recentemente, o Premio "Otero Pedrayo" 1989 das Deputacións de Galicia.

A dobre vertente de investigación e de contribución á dignificación e á normalización da lingua galega estiveron sempre unidos, en maior ou menor grao, nos investigadores da institución desde o seu comezo. Ademais de todo o que xa se dixo, podería engadirse o feito de que as tres primeiras teses de doutoramento

redactadas e defendidas en lingua galega na Facultade de Filoloxía foron as dos investigadores do *ALGa* (F. Fernández Rei, *O verbo. Contribución á dialectoloxía galega*, 1979; R. Álvarez Blanco, *O pronomine persoal en galego*, 1980; M. González González, *O xugo e o carro. Contribución ó estudio das denominacións dos apeiros de labranza en Galicia*, 1980). Por outra parte, a primeira lección de inauguración dun curso académico pronunciada en galego en toda a historia da Universidade de Santiago débese a Constantino García, que en outubro de 1977 disertou sobre o tema *Galego onte, galego hoxe*.

O Patronato do ILG en toda a súa existencia dá a impresión de que careceu de agresividade verbo do proceso de restauración do idioma. Da análise das actas apréciase unicamente "un lamentar que en el nuevo plan de Bachillerato no figure la lírica galaico-portuguesa" (sesión de 9.05.75), así como as críticas manifestadas polo director do ILG (sesión de 21.03.79) relativas "á escasez de recursos con que o Estado dota ó noso 'ente' autonómico en comparanza cos de Cataluña ou o País Vasco" para a formación de mestres en lingua galega e sobre a "tardanza na aprobación por parte do Consello de Ministros do Decreto no que se regula o Ensino Bilingüe".

Cando se fixeron públicas as normas previstas no artigo sétimo do Decreto da Presidencia de Goberno 2929/1975, de 31 de outubro, polo que se regulaba o uso das "lenguas regionales españolas" o Patronato do ILG acordou por unanimidade elevar ós poderes públicos unha solicitude interesando que as citadas normas "amparen expresamente el uso voluntario dentro del territorio que abarca el dominio lingüístico gallego, de la lengua del país, por los hablantes de la misma, en sus relaciones con los órganos locales de la Administración, sin perjuicio de lo que disponen los artículos tercero y cuarto del referido Decreto", tal como consta na acta da sesión do 9 de decembro de 1975.

O ILG, ó instar este pronunciamento, pretendía sobre todo evitar que unha interpretación restrictiva daquela disposición afectase "al uso inveterado de la lengua del país en casos en que razones prácticas lo aconsejan, como ocurre en declaraciones ante autoridades judiciales y situaciones análogas; y al mismo tiempo afianzar el respeto a las lenguas regionales y la protección de su cultivo por la acción del Estado, de acuerdo con el artículo primero del Decreto mencionado y los principios formulados en la parte expositiva del mismo".

Antes de aprobar este acordo, na mesma sesión R. Carballo Calero propuxera ó Patronato do ILG que se solicitase o recoñecemento do dereito á utilización en xeral da lingua galega dentro do territorio de Galicia por calquera cidadán que o desexase. Pola súa parte, X. Filgueira Valverde estimaba que a normativa vixente debía evitar que unha interpretación restrictiva afectase á práctica do uso do galego nas actuacións xudiciais.

En ningunha outra sesión do Patronato do ILG houbo un debate e acordo semellante verbo do proceso de normalización lingüística, aínda que si houbo debates e posicionamento sobre a introducción do galego no ensino, tal como se observa na lectura das actas do Patronato.

Nin a declaración de inconstitucionalidade do artigo 1 da Lei de Normalización Lingüística (xuño de 1986) pola que se declara que os galegos non teñen o

deber de coñeceren o seu propio idioma (pero están obrigados, porque así o quere a Constitución Española, a coñeceren o español) nin o requirimento do Goberno Central ó Goberno Galego (novembro de 1987) pola Orde da Consellería de Educación sobre aplicación da LNL no ensino non universitario nin o recente decreto da Xunta de Galicia do 18 de abril de 1990 polo que se amplían as exencións para estudio da lingua galega no ensino non universitario, ningún destes tres sinais antinormalizadores mereceu a análise e a repulsa pública do Patronato.

Ben é verdade que no caso do requirimento de 1987 os investigadores do ILG manifestaron publicamente o seu rechazo, e o mesmo fixeron como membros do Departamento de Filoloxía Galega da Universidade de Santiago no caso do Decreto de Exencións. Por outra parte, o ILG adheriuse (xuño de 1989) ó *Modelo de Normalización Lingüística para o Ensino*, proposto nas II Xornadas de Normalización Lingüística convocadas por Nova Escola Galega, logo refeito por unha comisión de grupos sensibilizados pola restauración do uso do galego.

A existencia desde 1990 de dúas novas universidades en Galicia, o papel crecente que está a ter todo o relacionado cos estudos de terceiro ciclo e coa investigación, a inminente reforma dos proxectos de estudos e o necesario proceso de revisión dos estatutos da Universidade de Santiago, todo isto obriga a facer xa unha reforma dos estatutos do ILG (aprobados en xullo de 1971) para adaptarse á nova situación universitaria, co fin de centrarse fundamentalmente na investigación sobre a lingua galega e na posible impartición de cursos especializados de post-grao e de doutoramento.

O ILG ten nestes momentos dúas seccións totalmente consolidadas, a de cartografía lingüística e a de lexicografía, con varios proxectos en marcha tal como máis arriba se indicou. Ten que potenciarse a sección de galego medieval para poder redactar unha gramática histórica e un diccionario etimolóxico, dos que aínda carecemos; debe afortalarse a sección de fonética e fonoloxía, non só coa finalidade de redactar traballos descritivos, senón tamén con vistas á elaboración dun modelo ortofónico pensado especialmente para a normalización lingüística dos medios de comunicación oral, ademais de potenciarse a sección gramatical, especialmente a investigación sobre a sintaxe e sobre a semántica.

E finalmente, é urxente dar pulo a diferentes liñas de investigación sobre a historia externa e a sociolingüística (uso do idioma, grao de interferencias tanto na lingua literaria coma na fala viva, problemática e tipoloxía da estandarización etc.). Dado que moitos dos investigadores do ILG teñen unha formación románica sería interesante impulsar unha liña de investigación relativa á sociolingüística románica, co fin de estudar criterios para o establecemento dunha moderna tipoloxía das linguas románicas e unha historia da constitución dos estándares neolatinos, así como como facer análises da situación sociopolítica e de contacto de linguas que viven comunidades cunha problemática semellante á galega (Occitania, Córcega, Sardeña, O Friuli, O Piemonte, Os Grisóns, etc.).

Na miña opinión, o ILG dos próximos anos ten que centrarse na investigación sincrónica e diacrónica do galego, para contribuír a un mellor coñecemento do noso idioma en tódolos planos da lingua, pero tamén para contribuír á súa plena dignificación e normalización, polo que non pode deixar de manifestarse

publicamente e rexeitar calquera tipo de deixadez e de atranco institucional que impida a total restauración do idioma propio de Galicia.

Verbo da proxección futura do ILG, en novembro de 1980 o seu director dicía o seguinte: "por un lado continuará o labor de promoción do galego, pro xa como simple colaborador dos organismos oficiais creados actualmente, como é a Consellería de Educación e Cultura da Xunta de Galicia, que é a que hoxe ten a responsabilidade a este respecto; e seguirá colaborando e servindo de asesor pra tódalas cuestións que lle sexan plantexadas por distintos organismos, no que respecta ó emprego da lingua" (21).

Aínda que esta vontade de colaboración e asesoramento para calquera persoa e institución que acuda ó ILG debe manterse, coído que este instituto non pode limitarse a ser un simple colaborador das institucións oficiais, que xa foron creadas hai tempo e que deben asumir por si mesmas as funcións que teñen asignadas, potenciando equipos de traballo e investigación de seu. O ILG necesita, por unha parte, dedica-los seus recursos ás investigacións que se consideran prioritarias; e, por outra parte, manter unha independencia que lle permita manifestarse con total liberdade verbo de calquera aspecto relativo á lingua galega e afianzarse como punto de referencia obrigado de tódalas persoas sensibilizadas polo estudio e pola normalización do galego.

Calquera equipo de goberno da Universidade de Santiago -independentemente da súa ideoloxía- coído que ten que apoiar "a casa de tódolos interesados polo galego", tal como definiu o ILG o falecido Rector Suárez Núñez cando o 15 de maio de 1984 entregou ó Patronato a actual sede da institución, o edificio López Ferreiro. A Universidade non pode cesar no potenciamento da lingua propia de Galicia; e para iso ten unha boa panca -por suposto que unha delas, non a única existente- no Instituto da Lingua Galega, que coas súas luces e coas súas sombras, cos seus acertos e cos seus erros, coas enormes doses de voluntarismo dos seus membros que -agás no caso dos bolseiros- nunca percibiron unha remuneración polo traballo desenvolvido, a maiores das obrigas do seu labor académico diario, nestes case vinte anos en que foi dirixido por Constantino García axudou á dignificación do uso da lingua galega no ámbito universitario e á súa promoción no ensino non universitario, ademais de contribuír grandemente ó coñecemento da propia lingua e ó seu recoñecemento científico no campo da románica.

Sirva esta breve historia do labor do ILG como modesta homenaxe a unha persoa chegada hai 25 anos de fóra de Galicia, que se identificou cientificamente e sen apriorismos cunha lingua desprestixiada e practicamente descoñecida polos sabios romanistas, cando podería ter escollido como obxecto de investigación outras linguas románicas nas que de entrada podería ser máis doado brillar. A súa determinación de dedicarse ó estudio da lingua propia de Galicia e de animar e ilusionar nesa tarefa a xeracións de estudantes nas súas clases de Filoloxía Románica da antiga Facultade de Filosofía e Letras e a estudantes de Lingüística Románica na Facultade de Filoloxía, foi acompañada da creación de equipos de

---

(21) Cf. a pág. 33 do traballo de Constantino García citado na nota 2.

licenciados sensibilizados pola problemática do galego. Todo o gran que sementou o profesor C. García nestes anos deu unha excelente colleita, sen dúbida a mellor da historia da lingüística galega.

ABREVIATURAS BIBLIOGRÁFICAS

- ACIERosalla* = *Actas do Congreso Internacional de Estudios sobre Rosalla de Castro e o seu tempo*. Santiago, 15-20 de xullo, 1985. 3 tomos. Consello da Cultura Galega / Universidade de Santiago de Compostela, 1986.
- XVI CILFR* = *XVI Congrès Internacional de Lingüística i Filologia Romàniques*. Càtedra Ramon Llull de la Universitat de Barcelona i L'Estudi General Lul·lià de Mallorca. Palma de Mallorca, 7-12 de abril de 1980.
- XVIII CILPhR* = *XVIIIème Congrès International de Linguistique et Philologie Romanes*. Université de Trier (Trèves), du 19 au 24 mai 1986.
- XIX CILFR* = *XIX Congreso Internacional de Lingüística e Filoloxía Románicas*. Universidade de Santiago de Compostela, do 4 ó 9 de setembro de 1989.
- Coloquio de Tréveris* = *Tradición, actualidade e futuro do galego. Actas do Coloquio de Tréveris*. Do 13 ó 15 de novembro de 1980. Edición preparada por D. Kremer e R. Lorenzo. Consellería de Cultura da Xunta de Galicia. Santiago de Compostela, 1982.
- Coloquio de Lexicografía* = *Actas do Coloquio de Lexicografía*. Instituto da Lingua Galega. Santiago, 27- 28 de febreiro e 1 de marzo de 1986. Preparadas por R. Lorenzo para a súa edición no anexo 29 de *Verba* (1988).
- Géolinguistique* = *Géolinguistique*. Université Stendhal. Grenoble, III.
- Grial* = *Grial. Revista Galega de Cultura*. Galaxia. Vigo.
- HCabanillas* = *Homenaxe a Cabanillas no centenario do seu nacemento*. Universidade de Santiago de Compostela. 1977.
- HCunqueiro* = *Homenaxe a Alvaro Cunqueiro*. Facultade de Filoloxía. Universidade de Santiago. 1982.
- HDíaz Castro* = *Homenaxe a X. M. Díaz Castro*. Asociación Cultural Xermolos. Guitiriz (Lugo). 1987.
- HGalmés* = *Homenaje a Alvaro Galmés de Fuentes*. Universidad de Oviedo / Ed. Gredos. Oviedo / Madrid.
- HPiel* = *Homenagem a Joseph Piel por ocasião do seu 85º aniversário*. Edición de D. Kremer. Instituto de Cultura e Língua Portuguesa / Consello da Cultura Galega. Niemeyer. Tübingen. 1988.
- HZamora* = *Homenaje a Alonso Zamora Vicente*. Castalia. Madrid.
- RFR* = *Revista de Filología Románica*. Facultad de Filología. Universidad Complutense de Madrid.
- Verba* = *Verba. Anuario galego de Filoloxía*. Facultade de Filoloxía. Universidade de Santiago de Compostela.